

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

STAVOVI SREDINE I IZAZOVI SAMOHRANIH RODITELJA
- magistarski rad-

Kandidatkinja:

Palić Fatima

Broj indeksa: 676/II-SW

Mentor:

Prof. dr. Sanela Šadić

Sarajevo, oktobar 2019. god.

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

STAVOVI SREDINE I IZAZOVI SAMOHRANIH RODITELJA
- magistarski rad-

Kandidatkinja:

Palić Fatima

Broj indeksa:676/II-SW

Mentor:

Prof. dr. Sanela Šadić

Sarajevo,oktobar 2019. god.

SADRŽAJ

UVOD	1
I METODOLOŠKI DIO RADA	3
1. Formulisanje problema istraživanja	3
2. Određivanje predmeta istraživanja.....	4
3. Ciljevi istraživanja.....	5
3.1. Naučni cilj	5
3.2. Društveni cilj.....	5
4. Sistem hipoteza	6
4.1. Generalna hipoteza	6
4.2. Posebne hipoteze	6
4.3. Sistem varijabli	7
4.4. Sistem indikatora	7
5. Način istraživanja	8
6. Metode istraživanja	8
6.1. Uzorak ispitanika.....	9
7. Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja.....	9
8. Naučna i društvena opravdanost	10
II POREDICA – OSNOVNA ĆELIJA DRUŠTVA	11
2. Pojmovno određenje porodice.....	11
2.1. Historijski razvoj porodice	13
2.1.1. Tradicionalna porodica.....	13
2.1.2. Savremena porodica	14
2.2. Porodica kao primarni nosioc socijalizacije	15
2.2.1. Faze socijalizacije	18
2.3. Elementi i funkcije porodice.....	19
2.3.1. Reproaktivna funkcija	20
2.3.2. Ekonomski funkcija	20
2.3.3. Funkcija društvenog položaja.....	21
2.3.4. Odgojna funkcija	21
2.3.5. Funkcija pružanja zaštite	22

2.3.6. Emotivna funkcija porodice	22
3. Jednoroditeljske porodice.....	23
3.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih porodica	24
3.1.1. Smrt kao uzrok jednoroditeljstva	25
3.1.2. Razvod braka.....	27
3.2. Majka ko nosilac jednoroditeljske porodice	28
4. Pravni položaj samohranih roditelja.....	29
4.1. Barijere u ostvarenju prava samohranih roditelja.....	30
5. Izazovi samohranih roditelja	31
III STAVOVI SREDINE PREMA SAMOHRANIM RODITELJIMA	32
5.1. Pojmovno određenje i osobine stavova	33
5.1.1. Strukturalni pristup.....	34
5.1.2. Funkcionalni pristup.....	35
5.2. Formiranje stavova	36
5.3. Mjerenje stavova.....	37
5.3.1. Promjena stava / pristupi promjeni stava	38
IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA	40
4.1. Sociodemografske karakteristike.....	42
4.2. Likertova skala	45
ZAKLJUČAK	64
LITERATURA.....	66
PRILOZI.....	70

UVOD

Porodica je najstarija primarna društvena grupa od nastanka čovječanstva. Ona predstavlja primarno socijalno okruženje u životu svakog čovjeka te ima važan uticaj na njegovu socijalizaciju. Kroz historiju je prošla kroz mnogobrojne transformacije, stoga je riječ o veoma dinamičnom, promjenljivom sistemu koji se kontinuirano mijenja i oblikuje. Pored raznih oblika ali i funkcija, porodica ima najvažniju ulogu u životu svake osobe. Međutim, cilj porodice je kroz historijski razvoj ostao isti a to je pružanje sigurnosti, ljubavi i topline te stvaranje okruženja u kojem će se svi članovi porodice osjećati ugodno.

Porodica je osnovna ćelija društva ali i prvo okruženje s kojim se dijete susreće. Neosporna je činjenica da se osoba ne rađa kao kompletna ličnost nego da se formira u procesu društvene interakcije. Djeca svoja prva znanja, vještine i razvoj sposobnosti stiču u porodici, usvajajući obrasce ponašanja njihovih roditelja. Stoga je skladna i harmonična porodica važna za pravilan rast i razvoj djeteta.

Pored porodice, važan čimbenik za pravilan rast i razvoj djeteta je okolina. Podrška koju okolina može pružiti je od velike važnosti porodici, posebno ako je riječ o jednoroditeljskim porodicama.

U vremenu „ubrzanog“ načina života i brzih društvenih promjena i prilika, dolazi do mnogobrojnih promjena u porodičnoj strukturi. To rezultira povećanjem broja jednoroditeljskih porodica. Društvene reakcije prema ovoj populaciji su različite ali je sigurno da u velikoj mjeri utiću na njihov psihosocijalni status te na stavove i lični doživljaj samohranog roditeljstva.

Kada je riječ o strukturi porodice, u literaturi se najčešće piše o potpunoj – nuklearnoj porodici. „Imajući u vidu stalne promjene koje mogu da se dešavaju u obiteljima pored toga što obitelj postaje manja, povećava se stopa razvoda, djeca su bliža jedno drugom po uzrastu nego ranije što nam govori o promjenama unutar samih obitelji. Također, jedan od oblika jeste i porast jednoroditeljskih obitelji koje su nastale razvodom, smrću jednog roditelja ili rađanjem djece izvan bračne zajednice“ (Pašalić-Kreso, 2004: 14).

Na osnovu navedenih uzroka nastanka, jednoroditeljske porodice nisu nov socijalni fenomen. Ljudi su od nastanka svijeta umirali, rastajali se i razvodili. Međutim, jednoroditeljske obitelji

postaju fokus sociološkog interesa tek 60-tih godina kada je poslijeratna tradicionalna obitelj preživjela burne transformacije koje su uvjetovane smanjivanjem stope fertiliteta, vanbračnih rođenja, porastom broja razvoda, kohabitacijom, te prelaskom majki iz uloga domaćica u status radno aktivnih osoba koje su ravnopravne sa muškom populacijom. Ove promjene su često interpretirane kao odstupanje od standardnih društvenih normi, zbog čega se samohrani roditelji susreću sa mnogobrojnim izazovima i negativnim stavovima okoline.

Fokus ovog rada je ispitati stavove sredine prema samohranim roditeljima te istražiti izazove s kojima se samohrani roditelji susreću. Dovođenjem ove dvije komponente u vezu, dobit će se uvid u kvalitet života samohranih roditelja koji velikim dijelom formiraju stavovi sredine.

I METODOLOŠKI DIO RADA

1. Formulisanje problema istraživanja

Problemi samohranih roditelja su isprepleteni te se oni suočavaju sa više problema odjednom. Neki od njih su očekivani dok se neki javljaju nenadano. Samohrani roditelji često nailaze na nerazumijevanje poslodavca. Samim tim, javlja se neusklađenost radne i roditeljske uloge obzirom da je briga i staranje o djetetu prepuštena samo jednom roditelju. Nezaposlenost, neriješeno stambeno pitanje, teška materijalna situacija i loše zdravstveno stanje su samo neki od problema koji su prisutni velikim dijelom u životima samohranih roditelja. Međutim, veliku ulogu u životu samohranih roditelja igra sredina u kojoj porodica živi. S tim u vezi, problem ovog istraživanja je nedostatak empatije i razumijevanja prema jednoroditeljskim porodicama. Problem rezultira formiranjem stavova sredine koji dodatno otežavaju, već ionako težak, život samohranih roditelja.

Bez obzira na uzroke samohranog roditeljstva, ove porodice su izložene stigmatizaciji i društvenoj marginalizaciji. Samohrani roditelji koji su ovaj status stekli zbog razvoda ili vanbračnog rođenja djeteta se svakodnevno suočavaju sa predrasudama sredine. Izloženi su osuđivanju, ismijavanju, omalovažavanju te odbijanju da im se pruži podrška. Zbog svega navedenog, članovi jednoroditeljskih porodica su stigmatizirani i osjećaju se marginalizovanim u društvu.

Pri određivanju predmeta istraživanja, neophodno je navesti problemska pitanja. Problemska pitanja vezana za ovo istraživanje su:

1. Kakvi su stavovi sredine prema jednoroditeljskim porodicama?
2. Kako stavovi sredine utiču na psihosocijalni status samohranih roditelja?
3. Da li društvo pruža podršku i pomoć samohranim roditeljima u prevazilaženju izazova s kojima se svakodnevno susreću?

2. Određivanje predmeta istraživanja

Predmet istraživanja se odnosi na određivanje položaja samohranih roditelja u društvu te na stavove okoline prema jednoroditeljskim porodicama ovisno o uzroku njihovog nastanka. U savremenom društvu su zastupljena različita mišljenja i stavovi prema samohranim roditeljima a koji imaju veliki uticaj na psihosocijalni status svih članova jednoroditeljskih porodica.

Prema Pennington, (1996.) stavovi se oblikuju spajanjem uvjerenja i vrijednosti neke osobe, stoga je stav pozitivna ili negativna evaluacija o nečemu ili nekome. Da bi se formirao pozitivan ili negativan stav, potrebno je doći do saznanja o načinu života jednoroditeljskih porodica. Međutim, jednoroditeljskim porodicama se ne pridaje značaj u mjeri u kojoj je potrebno, zbog čega sredina nema dovoljno informacija o načinu i kvaliteti njihovog života. To je jedan od razloga formiranja različitih stavova prema samohranim roditeljima.

Neosporna je činjenica da se, pored negativnih stavova sredine, samohrani roditelji svakodnevno suočavaju i sa mnogobrojnim izazovima. Neusklađenost radne i roditeljske uloge, siromaštvo, nezaposlenost, neriješeno stambeno pitanje, umor i iscrpljenost (Čaušević, 2016.) su samo neki od izazova kojima su samohrani roditelji izloženi. Prilikom prevazilaženja istih, potrebna je pomoć i podrška sredine. Etiketiranje, marginalizacija, osuđivanje sredine i socijalna isključenost su neki od izazova na koje samohrani roditelji ne mogu uticati, a koji za rezultat imaju stvaranje negativnih stavova prema jednoroditeljskim porodicama. Raboteg-Šarić (2009:5) navodi da (ne)razumijevanje sredine utiče, ne samo na ponašanje drugih osoba prema samohranim roditeljima i njihovoј djeci, nego i na njihove stavove i lični doživljaj samohranog roditeljstva. Nerijetko se samohrani roditelji osjećaju manje vrijednima i izoluju se od drušva zbog osuđivanja i negativnih stavova sredine prema njima. Neminovno je da sredina u kojoj porodica živi može otkloniti te teškoće ukoliko samohrane roditelje prihvata kao sebi jednakim osobama i formira pozitivne stavove prema njima. Nasuprot tome, negativni stavovi su uzročnik mnogobrojnih izazova s kojima se samohrani roditelji susreću. Dovođenjem stavova sredine i izazova samohranih roditelja u vezu, stiče se uvid u kvalitet života jednoroditeljskih porodica, što je ujedno i konačni predmet ovog istraživanja.

3. Ciljevi istraživanja

Obzirom da je broj jednoroditeljskih porodica u porastu, mnogi istraživači su se opredijelili prema ispitivanju položaja samohranih roditelja u sredini u kojoj žive. Samim tim, dolazi se do stvaranja slike o kvalitetu i načinu života jednoroditeljskih porodica.

Cilj ovog istraživanja je ispitati stavove sredine prema jednoroditeljskim porodicama, ovisno o uzrocima njihovog nastanka i izazove s kojima se samohrani roditelji susreću.

3.1. Naučni cilj

Ovo istraživanje se odnosi na potrebu sticanja naučnih saznanja koja će omogućiti jasnije i potpunije shvaćanje te razumijevanje uticaja stavova sredine na psihosocijalni status jednoroditeljskih porodica. Imajući u vidu činjenicu da je, za zdrav razvoj ličnosti, okolina jedan od zaštitnih faktora porodičnog života, cilj je utvrditi vezu između stavova sredine i njihovog reflektiranja sa jedne i izazova s kojima se samohrani roditelji susreću, sa druge strane, kako bi se došlo do saznanja o uticaju stavova na kvalitet života samohranih roditelja.

3.2. Društveni cilj

U našoj zajednici je sve više predrasuda koje su usmjerene prema samohranim roditeljima. Nažalost, nedostatak empatije prema nepotpunim porodicama je vidljivo prisutan.

Većina populacije nema senzibiliziranost prema samohranim roditeljima, čime se roditelji nalaze na društvenoj margini života. Predrasude, stigmatizacija i etiketiranje su samo neki od faktora koji otežavaju, ionako komplikovan, život samohranih roditelja.

Društveni cilj istraživanja je podizanje društvene svijesti o samoj problematici i samohranom roditeljstvu u zajednici, te ukazivanje na probleme s kojima se susreću samohrani roditelji. Neophodno je doći do saznanja o važnosti pružanja podrške i pomoći samohranim roditeljima u cilju minimaliziranja marginalizacije, etiketiranja i predrasuda koje se vezuju za nepotpune porodice.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Samohrani roditelji nemaju adekvatnu društvenu podršku, žive u lošim životnim uslovima izloženi brojnim pritiscima i teškoćama, većina jednoroditeljskih porodica je etiketirana i stigmatizirana što za posljedicu ima visok stepen prisustva psihosocijalnih problema i teškoće u integraciji u životnu sredinu. S tim u vezi, može se reći da stavovi u velikoj mjeri oblikuju život samohranih roditelja.

4.2. Posebne hipoteze

- Odgovarajuća podrška i pomoć društva nije pružena samohranim roditeljima. Nedovoljno pružanje podrške sredine prema samohranim roditeljima je vidljivo, zbog čega su samohrani roditelji prepušteni sami sebi.
- Samohrani roditelji se susreću sa nerazumijevanjem poslodavaca, što za posljedicu ima neusklađenost radne i roditeljske uloge. Zbog toga, većina samohranih roditelja nema stalno zaposlenje nego rade honorarne poslove kako bi obezbijedili osnovne uslove za egzistenciju porodice.
- Stavovi sredine prema samohranim roditeljima su najčešće negativni. To dovodi do problema samohranih roditelja u vezi s njihovim samopouzdanjem a koje je samo jedan od psihosocijalnih problema samohranih roditelja.

- Samohrani roditelji nerijetko imaju teškoće pri integraciji u životnu sredinu praćene odbacivanjem i omalovažavanjem.

4.3. Sistem varijabli

Varijable se sastoje iz dva dijela:

1. Zavisna varijabla – varijabla koju istražujemo i koja ovisi o drugim varijablama
2. Nezavisna varijabla – vrijednost koja se ne mijenja i ne ovisi o drugim varijablama.

U ovom istraživanju, zavisna varijabla su stavovi sredine i izazovi samohranih roditelja. Kao nezavisne varijable se navode: spol i dob roditelja, mjesto stanovanja, broj djece, socio-ekonomski status, zaposlenost, obrazovni nivo, društveni položaj i zdravstveno stanje samohranih roditelja.

4.4. Sistem indikatora

Indikatori/pokazatelji prisutnosti ove pojave su:

- Iskazi samohranih roditelja o izazovima s kojima se susreću te uticaju stavova sredine na njihov položaj u društvu
- Iskazi članova društvene sredine o pružanju podrške i pomoći samohranim roditeljima
- Iskazi članova društvene sredine o stavovima prema samohranim roditeljima
- Kvalitet života jednoroditeljskih porodica
- Način prevazilaženja problema i suočavanja sa izazovima

5. Način istraživanja

Istraživanje se provodi na uzorku od 10 samohranih roditelja i 100 ispitanika odabranih slučajnim uzorkom koji žive u okruženju samohranih roditelja. Roditelji su u statusu samohranih roditelja koji taj status imaju zbog razvoda braka ili smrti bračnog partnera.

Intervju će se obavljati sa svakim ispitanikom pojedinačno. Kada je riječ o samom vođenju intervjeta sa roditeljima, važno je obavijestiti roditelje da je intervju svakako anoniman te da, ukoliko im se ukaže potreba, mogu odustati od nastavka intervjeta u bilo kojem trenutku. Kako bi fokus istraživanja ostao nepromijenjen te se dobili odgovori vezani isključivo za temu istraživanja, koristit će se polustrukturirani intervju sa nekoliko unaprijed pripremljenih pitanja. Odgovori će biti zabilježni čime se daje sigurnost da nešto bitno neće biti propušteno i evidentirano u prezentaciji intervjeta, te kako bi se dobili tačniji rezultati. Za uzorak od 100 ispitanika upotrijebit će se metoda prikupljanja podataka koristeći njenu tehniku ankete.

6. Metode istraživanja

U dijelu metoda istraživanja, fokus će biti stavljen na metode koje su potrebne za ovo istraživanje. Prije navođenja metoda, neophodno je spomenuti da je istraživanje na temu „Stavovi sredine i izazovi samohranih roditelja“ teorijsko – empirijsko. Razlog je taj što se istraživanje oslanja na teorijska saznanja o porodici i o stavovima općenito te o vezi između ove dvije komponente. Istraživanje je dijelom empirijsko zbog toga što se bavi jednim od aktuelnih problema društvene stvarnosti.

S obzirom na predmet i ciljeve istraživanja, koriste se određene metode i tehnike. U toku ovog istraživanja će se koristiti sljedeće metode:

Osnovne metode u koje se ubrajaju analiza i sinteza. Poseban naglasak će biti usmjeren na metodu koja je u procesu naučnog saznanja prva i osnovna metoda, metoda analize – detaljno analizirajući društveni položaj samohranih roditelja, izazove s kojima se suočavaju te stavove društva prema ovoj populaciji.

Metoda sinteze će se koristiti kako bi se doveli u vezu stavovi okoline prema samohranim roditeljima i njihov uticaj na kvalitet života jednoroditeljskih porodica sa jedne, i izazovi s kojima se samohrani roditelji susreću, sa druge strane.

Od *općenaučnih metoda* će se primjenjivati komparativna metoda, hipotetičko-deduktivna metoda i deskriptivna metoda. Pomoću navedenih metoda doći će se do saznanja o društvenim istraživanjima vezanim za ovu temu u određenom vremenu. Komparativnom metodom će se uporediti stavovi ispitanika i njihovo reflektiranje na samohrane roditelje. Za istraživanje će oslonac biti provjerena, potvrđena saznanja o društvenim iskustvima koja se odnose na temu samohranog roditeljstva. Stoga je potrebno primjenjivati hipotetičko-deduktivnu metodu. Spona između izazova samohranog roditeljstva, stavova sredine i njihovog uticaja na kvalitet života samohranih roditelja će biti detaljnije objašnjena koristeći deskriptivnu metodu. Primjenom ove metode omogućen je uvid u način ali i kvalitet života samohranih roditelja te u odnos društva prema ovoj populaciji.

Do saznanja o tome kakvi su stavovi sredine prema samohranim roditeljima i izazovi s kojima se ova populacija suočava će se doći primjenom metode ispitivanja, koristeći njene tehnike ankete i intervjuja.

6.1. Uzorak ispitanika

Ovo istraživanje će se provoditi sa 100 ispitanika iz sredine u kojoj živi samohrani roditelj sa svojim djetetom, pomoću metode ankete. Intervju će biti proveden sa deset samohranih roditelja koji žive na području Srednjobosanskog kantona.

7. Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje na temu „Stavovi sredine i izazovi samohranih roditelja“ se odnosi na period od aprila do septembra 2019. godine.

Ovo istraživanje će biti provedeno na području Srednjobosanskog kantona.

8. Naučna i društvena opravdanost

Svaka porodica, bilo da je riječ o potpunim ili nepotpunim porodicama, je različita. Fenomenologija jednoroditeljskih porodica je nedovoljno istražena a razlog se može dovesti u vezu sa jednim od osnovnih ljudskih prava – prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. To dovodi do teškoća pri istraživanju u vidu neposjedovanja informacija koje su istraživačima potrebne. Međutim, informacije i podaci prikupljeni za potrebe izrade ovog rada mogu poslužiti za buduća istraživanja vezana za ovakvu ili slične teme, čime će ovo istraživanje doprinijeti nauci i usavršavanju naučnih znanja o problemu izazova samohranih roditelja.

Prikaz porodice kao složenog sistema koji se kontinuirano mijenja i oblikuje doprinosi razvoju nauke. Organizacija, struktura i kvalitet života jednoroditeljskih porodica doprinosi nauci na način da se stiče uvid u problematiku i složenost porodičnog funkcionisanja. U savremenom društvu se ne posvećuje dovoljno pažnje jednoroditeljskim porodicama, iako je njihov broj u stalnom porastu. S tim u vezi, ovo istraživanje može doprinijeti nauci u smislu proširivanja znanja o jednoroditeljskim porodicama i izazovima s kojima se samohrani roditelji susreću. Način na koji samohrani roditelji prevazilaze probleme i teškoće također ima veliki doprinos za nauku.

Sredina u kojoj živi samohrani roditelj sa svojim djetetom često ima negativna stajališta o jednoroditeljskim porodicama. Njima se nerijetko pripisuju negativni stavovi ovisno o uzrocima koji su doveli do samohranog roditeljstva. Etiketiranje, stigmatizacija i društvena marginalizacija su samo neki od pokazatelja nedovoljne osviještenosti društva o problemima sa kojima se ovaj oblik porodice susreće.

Kada je riječ o društvenoj opravdanosti, ovo istraživanje treba da osvijesti sredinu o složenosti problema samohranih roditelja, čime bi se poboljšao kvalitet njihovog života. Doprinos istraživanja se ogleda i u razjašnjavanju u načinima i ulogama društva u pružanju podrške i pomoći samohranim roditeljima.

II PORODICA – OSNOVNA ĆELIJA DRUŠTVA

Sa stanovišta prirode, čovjek je dio živog svijeta, odnosno biološko biće dok je sa stanovišta društva čovjek društveno biće. Individua je nastala zahvaljujući životu u društvu te se razvijala i usavršavala zajedno sa nastankom i razvojem društva. Dolazeći u dodir sa drugim ljudima, čovjek stupa u raznovrsne društvene odnose među koje se ubrajaju ekonomski, radni, kulturni, politički, sportski i drugi odnosi. Međutim, čovjek ne živi isključivo kao član najšire društvene zajednice. Sudjelujući u društvenoj zajednici, individua stupa u uže grupe (porodica, stambeno naselje i druge društvene skupine). Navedene grupe sačinjavaju društvenu strukturu – elemente iz kojih se sastoji društvo.

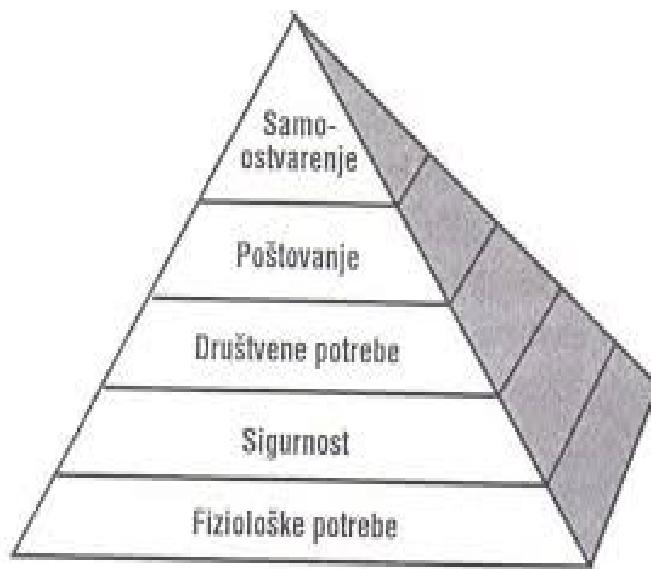
Najznačajniji element društvene strukture jeste porodica. Društvo i porodica su dio života pojedinca zbog toga što su porodični i društveni odnosi međusobno uvjetovani i prepliću se. Porodica je prvo i primarno okruženje u koje osoba stupa odmah pri rođenju. Većinu vremena čovjek proveđe u porodici u kojoj obavlja mnogobrojne aktivnosti. Zasigurno se svaka porodica s vremenom na vrijeme suočava sa problemima i izazovima. Kako bi isti bili prevaziđeni, porodica ima zadatak da, obavljajući temeljne funkcije, omogući pravilan rast i razvoj osobe a samim tim i funkcionisanje porodice. Kao dio društvenog sistema, mnoge porodične funkcije imaju dodira sa društvenim. Neke od tih funkcija su ekonomske, zaštitne i odgojne funkcije.

2. Pojmovno određenje porodice

Porodica se određuje kao osnovna ćelija društva te kao najstarija i najsloženija društvena grupa. Čovjek je nastao samim nastankom društva. U društvenoj interakciji, individua stupa u različite društvene veze te zasniva manje grupe (porodica, sredina) koje sačinjavaju društvenu strukturu.

O porodici postoji veliki broj različitih definicija. Pravna definicija, prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, glasi „Porodica, u smislu ovog Zakona, jeste životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojilaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu.“ (PZFBiH, čl. 2. st. 1.).

Uzimajući u obzir oblike porodica i razne varijacije definisanja, može se izdvojiti jedna šira i obuhvatnija definicija porodice, autorice Adile Pašalić-Kreso (2014.). Prema njoj, „porodicu čine roditelji, ili najmanje jedna odrasla osoba i djeca, ili najmanje jedno dijete, koji žive u zajedničkom domaćinstvu, uspješno funkcioniraju kao zajednica zadovoljavanja potreba njenih članova, a njihov odnos se temelji na krvnom srodstvu, zakonskoj ili običajnoj regulativi.“ (str. 42.).

Slika 1. Maslowljeva hijerarhija potreba

Psiholog Abraham Maslow je grupisao potrebe (slika 1.) koje je potrebno zadovoljiti kako bi se individua razvijala na zdrav način. U funkcionalnoj porodici je moguće zadovoljiti sve navedene potrebe, što je ujedno i jedan od osnovnih zadataka porodice.

2.1. Historijski razvoj porodice

Prof. Jusuf Žiga (2013.) navodi četiri razvojna historijska oblika porodice:

1. Porodica krvnog srodstva (endogamna) – po Morganu predstavlja zajednicu krvnih srodnika, tj. braće i sestara iste generacije
2. Porodica punalua (egzogamna) – porodična zajednica u kojoj određeni broj braće živi s određenim brojem zajedničkih žena, ali su iz te bračne i porodične zajednice isključene njihove sestre
3. Porodica parova – je ona u kojoj polno žive jedan muškarac i jedna žena kraće vrijeme, gdje je muškarac mogao da polno živi sa više žena, dok to nije bilo dozvoljeno njegovoj ženi.
4. Monogamna porodica – porodica jednog muškarca i jedne žene koja je regulirana društvenim normama i pravilima.

Uprkos brojnim promjenama koje su se dešavale, porodica nije prestala da se mijenja. Jedna od najznačajnijih promjena se dogodila u XX stoljeću kada je došlo do preobražaja porodičnih uloga, odnosno do prelaska iz tradicionalne u savremenu porodicu.

2.1.1. Tradicionalna porodica

Patrijarhalna porodica je zasigurno jedan od najtrajnijih i najstarijih tradicionalnih porodičnih oblika. „Sa istorijskog stanovišta, patrijarhalna porodica nastaje i zauzima veoma dugi prelazni period između rodovskog sistema i nastanka prvih državnih zajednica, kada se uspostavlja sistem odvojenih kućnih zajednica pod vlašću najstarijeg muškarca ili odraslih muškaraca“ (Milić, 2001:196.).

Osnova patrijarhalne porodice je „Pater Familias“, otac porodice. Ovim se iskazuju sva ovlaštenja i slobode da očevi upravljaju i vladaju nad životima svojih članova porodice. Patrijarhalna porodica ima klasnu strukturu. Vidno je zastupljena rodna podjela uloga, poslovi su jasno određeni. Obzirom da su muškarci autoritet u porodici, obavljaju isključivo muške

poslove a koji se odnose na ekonomsku dobit. Glavna obaveza muškaraca je da zarađuju finansijska sredstva kojima će obezbijediti osnovne uslove za egzistenciju. Žene su uglavnom domaćice. Njihov zadatak je da odgajaju djecu, ostaju u kućama i ne stupaju u radne odnose. Razlog ovakve podjele uloga se može naći u postojanju privatne svojine muškarca, te ekonomskoj i pravnoj nezaštićenosti žene. Obzirom da žene nisu zaposlene i nemaju materijalna primanja, zasigurno su ovisne o njihovim muževima.

U fokusu patrijarhata je očuvanje materijalnog porodičnog dobra a što se od žene bezuvjetno očekivalo. Zbog toga su žene podnosile razne oblike ugnjetavanja.

Postepenim izlaskom žene na tržište rada, obrazovanjem i djelomičnom promjenom njenog položaja u porodici ali i društvu, dolazi do stvaranja novog oblika uređenja porodice. Samim tim, udio patrijarhalnih porodica u društvu je sve manji i one postepeno nestaju.

2.1.2. Savremena porodica

Industrijska revolucija i proces nastanka kapitalističkog društva su znatno uticali na promjene strukture, funkcije, značaja i uloge porodice u društvu, čime dolazi do formiranja savremenih porodica.

U savremenom tipu porodične organizacije nastaju bitne promjene u organizaciji i veličini porodice. Savremena porodica obuhvata samo roditelje i djecu. Zbog toga, ovaj tip porodice u literaturi se naziva još i individualna, biološka, nuklearna porodica.

„Promjene koje u savremenom društvu izazivaju industrijalizacija, kompjuterizacija, raznovrsni oblici globalizirajućih procesa i sl., značajno utiču na promjene u okviru savremene porodice. One se, dominantno, ogledaju u sljedećem:

- Porodica postaje privatnija u odnosu na društvo
- Pojačana individualizacija među članovima porodice
- Reduciranje funkcija porodice, najprije ekonomskih i odgojno-obrazovnih
- Opća tendencija slobodnog izbora bračnog druga
- Sve manje su uobičajeni srodnički brakovi

- Smanjenje broja članova porodice
- Rastuća stopa razvoda braka
- Izmijenjen položaj žene, žena posjeduje sve veća prava, ne samo u odlučivanju u braku, već i kod iniciranja braka
- Opća tendencija proširenja prava djece
- Povećan broj samačkih porodica
- Sve veći broj vanbračne djece
- Kohabitacija kao stil „bračnog“ života“ (Žiga, Đozić 2013:167.).

Ovo su samo neke od promjena koje je porodica doživjela iz prelaska patrijarhalnog u savremeni oblik. Jedna od promjena koja je u stalnom porastu je broj jednoroditeljskih porodica. Uzroci nastanka ovog oblika mogu se uvidjeti iz prethodno navedenih promjena.

2.2. Porodica kao primarni nosioc socijalizacije

Pojam „socijalizacija“ u naučnu i stručnu literaturu je uveo francuski sociolog Emile Durkheim 1907. god., kojim je označio podruštvljenje čovjeka, odnosno djelovanje društvenih uslova na oblikovanje ljudske osobnosti. Giddens (2007.) navodi da socijalizacija predstavlja temelj ljudskoga postojanja, proces kojim društvene interakcije trajno utječu na ljudsko ponašanje. Ona pojedincima omogućuje da razviju svoje mogućnosti, da uče i da se prilagođavaju. Socijalizacija je proces učenja novih društvenih uloga koje će pojedincu omogućiti da djeluje kao član društvene grupe kojoj će doprinositi u skladu sa svojim potencijalima. Ovaj proces se uči na osnovu porodičnih iskustava ili iskustava sredine u kojoj se pojedinac nalazi. Porodične prilike treba da omoguće izgrađivanje čovjeka kao društvenog bića, te da ga pripreme za kulturan i čovjeka dostojan život u zajednici.

Porodični odnosi su prvi društveni odnosi u životu čovjeka. Porodica je prvo okruženje u kojem je osoba počela dolaziti do saznanja o načinu ponašanja, kako u porodici, tako i u društvu. S tim u vezi, socijalizacija je jedna od osnovnih funkcija porodice. Dijete u porodici uči da govori, misli te da usvaja znanja o stvarima koja su u njegovom okruženju, te se usavršava i njegov smisao za vrijednosti i vrijednosno doživljavanje. Dakle, socijalizacija ima ulogu da nametne obrasce ponašanja ali i društvene obrasce.

Budući da je porodica prvo okruženje djeteta, dijete obrasce ponašanja usvaja od svojih roditelja, zbog čega je bitno da među roditeljima vlada skladan i harmoničan odnos. U svom roditeljskom domu, dijete se mora osjećati sigurnim, zadovoljno, radosno i sretno. Samo u tako toploj porodičnoj sredini se može postići psihička uravnoteženost, potpun psihički i socijalni razvoj djeteta.

First-Dilić (1974. prema: Levy, 1966.) navodi da dnevni, sedmični i godišnji ritam slobodnog vremena okuplja članove porodice oko zajedničkih sadržaja, zadovoljstva centralne porodične vrijednosti i održava njen kontinuitet. S tim u vezi, može se doći do zaključka da je zadatak roditelja da i u slobodno vrijeme vrše proces socijalizacije svojih članova obitelji.

Ovaj proces se uči na osnovu porodičnih iskustava ili iskustava sredine u kojoj se pojedinac nalazi. Porodične prilike treba da omoguće izgrađivanje čovjeka kao društvenog bića, te da ga pripreme za kulturni i čovjeka dostojan život u zajednici.

Iskustva stečena u ranom djetinjstvu imaju određenu ulogu u formiranju ličnosti. Pored njih, odgojni stil je jedna od porodičnih determinanti koje utiču na socijalizaciju. Veoma rijetko se roditelji opredjeljuju za samo jedan odgojni stil, skoro uvijek je to kombinacija različitih stilova.

Autorica Pašalić-Kreso (2014:242.) navodi sljedeće stilove roditeljstva:

- Popustljiv ili permisivni stil – takvi roditelji rijetko primjenjuju kontrolu nad djetetovim ponašanjem, rijetko direktno nadgledaju djetetovo ponašanje i postavljaju vrlo male zahtjeva te obično ne postavljaju granice niti zabrane djetetu, zbog čega ono vrlo slobodno ispoljava svoje impulse i osjećanja.
- Autoritarian stil – roditelji koji zagovaraju ovaj stil su vrlo nefleksibilni i ne popuštaju pred djetetovim zahtjevima, zahtjevaju poštovanje normi koje su sami postavili i koje su u skladu sa njegovim vrijednostima i stavovima. Vrlo rijetko ili nikada ne objašnjavaju djetetu zašto je važno prihvati i voditi se određenim pravilima. Očekuju da dijete prihvati njihove naredbe kao zakon te da poštuje autoritet roditelja koji veoma često koriste prinudu i prisilu.

- Autoritativan stil – primjenjujući ovaj stil roditeljstva, roditelji postavljaju jasne granice ali objašnjavaju djetetu vrijednost i važnost tih granica. Veoma često uvažavaju djetetovo mišljenje i uključuju ga u donošenje određenih odluka. Vode se potrebom da pomognu djetetu da logički slijedi razloge zabrana. Ovaj stil je fleksibilniji od autoritarnog jer ostavlja djeci slobodu, ali roditelji očekuju od djeteta da se pokorava a kada je to potrebno, koristit će razum kako bi se to pokoravanje osiguralo.
- Indiferentni stil – ovaj stil primjenjuju roditelji koji su nezainteresovani za dijete i njegov odgoj. Nije prisutan niti jedan vid kontrole a nerijetko se javlja i odbijanje djeteta.

Karakteristike djece koje se javljaju s obzirom na stil roditeljstva su:

- Permisivni stil: loša kontrola osjećaja, buntovnost kada netko osporava njegove želje, asocijalnost, niska razina upornosti
- Autoritarni stil: negativne reakcije na frustraciju, dobar uspjeh u školi, manja vjerojatnost za pojavu društveno neprihvatljivoga ponašanja i sl.
- Autoritativni stil: dobro razvijena kontrola osjećaja, djeca su sretna, vesela, živahna
- Indiferentni stil: neprilagođeno socijalno ponašanje, agresivnost.

Kako bi dijete zdravo raslo i razvijalo se, te postalo uspješna osoba, kako u privatnom, tako i u poslovnom životu, potrebno je da odrasta unutar skladne porodice. Ljubav roditelja, osjećaj pripadnosti i privrženosti imaju najveći uticaj na formiranje ličnosti. Međutim, u savremenom društvu je došlo do pojave jednoroditeljskih porodica. Odrastanje uz samo jednog roditelja za sobom povlači mnogobrojne teškoće. Izostanak ljubavi i podrške drugog roditelja može da izazove probleme u socijalizaciji djeteta. Problemi ekonomске prirode, stambeni problemi i sl. mogu da budu riješeni uz pomoć društvene sredine čija je uloga, jednim dijelom, proces socijalizacije svakog njenog člana.

2.2.1. Faze socijalizacije

Socijalizacija je složen proces koji traje od rođenja do smrti osobe. Obzirom da obuhvata svaku životnu dob, dijeli se na primarnu, sekundarnu i tercijarnu socijalizaciju.

1. Primarna socijalizacija

Ostvaruje se u prvim godinama života i izuzetno je važna za dalji razvoj pojedinca. Obuhvata period od rođenja do adolescencije. Djeca pri rođenju usvajaju temeljna znanja (npr. hranjenje). Rastom stiču znanja o igranju, govoru, hodanju i sl. U periodu adolescencije, primarna socijalizacija se jednim dijelom prepiće sa sekundarnom. Ova faza socijalizacije se sastoji u učenju govora i razvoju misaonih sposobnosti, internalizaciji kulturnih vrijednosti i normi, emocionalnoj stabilizaciji te vrednovanju uloga i stajališta drugih. Glavnu ulogu u primarnoj fazi socijalizacije ima porodica koja stvara adekvatne uslove za njeno odvijanje.

2. Sekundarna socijalizacija

Druga faza socijalizacije se odvija u interakciji sa drugom djecom i učiteljima u školi kao i sa članovima sredine koja okružuje osobu. Ovom fazom osoba postaje član društva. U sekundarnoj fazi socijalizacije, djeca usvajaju znanja širokog spektra socijalnih vještina i sposobnosti. Također, usvajaju znanja o ulogama izvan porodice, te preuzimaju odgovornosti i obrasce kojima određuju radne i društvene uloge pomoću kojih postaju član društva i kulturne grupe. Mehanizam, odnosno institucija pomoću koje se provodi ova funkcija je škola i obrazovni sistem, te razumijevanje i osmišljavanje kulturnih normi.

3. Tercijarna socijalizacija

Ukoliko primarna i sekundarna socijalizacija nisu u potpunosti uspjele pripremiti odrasle osobe za djelovanje u društvu, to se postiže tercijarnom socijalizacijom. Cilj ove faze socijalizacije jeste prilagođavanje zrele osobe novonastaloj životnoj situaciji. Mehanizam pomoću kojeg se odvija teercijarna faza socijalizacije je porodica.

Sve tri navedene faze su međusobno povezane, te se nijedna od njih ne može izostaviti. Obzirom da je porodica najvažnija sredina u kojoj se socijalizacija odvija, može se tvrditi da je primarna socijalizacija najvažnija u procesu formiranja ličnosti. U porodici se dijete ospozobljava i priprema za naredne faze. Stoga je jako važna pomoć i podrška roditelja ali i drugih članova porodice.

2.3. Elementi i funkcije porodice

Dr. Slavko Kukić (2004:225.) navodi da je porodica primarna društvena grupa koja uključuje odrasle oba spola, od kojih najmanje dvoje održavaju odobrenu spolnu vezu, i jedno ili više njihove djece, vlastite ili usvojene, a koju karakterizira zajedničko prebivanje, ekonomska suradnja i razmnožavanje, srodstvo i psihosocijalna povezanost njenih članova. S tim u vezi, on navodi četiri univerzalna elementa porodice:

1. Zajednica koju čine odrasli različitog spola i njihova djeca, sopstvena ili usvojena
2. Primarna zajednica ukoliko se razvija ličnost djeteta
3. Porodica čini ekonomsku zajednicu ali i zajednicu stanovanja
4. Zajednica koja omogućava psihosocijalnu povezanost svojih članova.

Za funkcionisanje porodice kao zasebne, parcijalne grupe, bitne su funkcije koje svaka porodica treba da obavlja. One su veoma raznovrsne. Dr. Kukić (2004:240.) funkcije porodice razvrstava u dvije skupine:

1. temeljne funkcije koje se, u većoj ili manjoj mjeri, mogu pronaći u svim fazama historijskog razvoja porodice, zbog čega ih neki autori nazivaju i univerzalnim,
2. izvedene funkcije porodice, koje porodica s vremenom razvija, mijenjajući odnos među svojim članovima ali i svoj odnos prema društvu.

U vremenu ubrzanog načina života i mnogobrojnih transformacija, savremena porodica se definiše i prema zadacima i funkcijama koje obavlja. Kao što se mijenja i porodice, tako se mijenjaju porodične funkcije. Način i vrstu funkcija koje će porodica vršiti, zavisi od mnogobrojnih faktora. Međutim, iako se porodica mijenja, njene temeljne porodične funkcije će ostati veoma dugo, sve dok porodica bude osnovna društvena grupa.

Na osnovu prethodno navedenih elemenata porodice, dolazi se do zaključka da porodica obavlja šest temeljnih funkcija:

1. Reproduktivna funkcija
2. Ekonomski funkcija
3. Funkcija društvenog položaja
4. Odgojna funkcija
5. Funkcija pružanja zaštite
6. Emotivna funkcija

2.3.1. Reproduktivna funkcija

Da bi društvo opstalo i razvijalo se u kontinuitetu, neophodno je produženje ljudske vrste. Povećanjem broja članova porodice se povećava i broj članova društvene sredine. S tim u vezi jedan od glavnih zadataka porodice je stvaranje potomstva. Obzirom da je došlo do mnogobrojnih društvenih transformacija, savremene porodice karakteriše smanjenje stope nataliteta. Roditelji se najčešće odlučuju za jedno ili najviše dvoje djece. Razlozi koji dovode do toga su mogobrojni: razvod, loša materijalna situacija, smrt bračnog partnera, strah od nemogućnosti obezbjeđivanja adekvatnih uslova za život i sl.

2.3.2. Ekonomski funkcija

Od samog postanka, porodica obavlja proizvodnju, potrošnju i raspodjelu dobara. S tim u vezi, ona je proizvođačka i potrošačka zajednica. Mnogobrojne promjene u porodičnom funkcionisanju su dovele do smanjenja ekonomski funkcije, čime je on postala značajna za lično funkcionisanje individue. Savremena porodica je organizovana na način da svojim radom osigura sredstva za egzistenciju čime bi potrebe članova porodice mogle biti adekvatno zadovoljene. Materijalni doprinosi su jedan od oblika sigurnosti porodice, zbog čega porodica teži ka porastu životnog standarda kojim bi mogla biti ostvarena ova ali i druge funkcije koje su isprepletene sa ovom. Visina prihoda u velikoj mjeri određuje položaj porodice u društvu.

2.3.3. Funkcija društvenog položaja

Porodica igra važnu ulogu u približavanju čovjeka društvu i obratno. Približavanje je značajno u savremenom društvu gdje čovjek veći dio vremena provodi van kuće (vrtić, škola, radno mjesto, ustanove za kulturu i sl.).

Samim rođenjem djeteta, određen je njegov položaj u društvu. Materijalna situacija, obrazovni nivo, oblik porodične strukture i religija su samo neki od faktora koji određuju položaj kako pojedinca, tako i porodice. Zadatak porodice pri izvršenju ove funkcije jeste osiguranje i obezbjeđenje sredstava kojima se može omogućiti dobar položaj u društvu.

2.3.4. Odgojna funkcija

Dervišbegović (1997:35.) navodi da je cilj odgoja odgoj slobodne, mnogostrano razvijene, demokratske, kreativne, kulturne, stvaralačke, tolerantne i patriotski usmjerene ličnosti. Ovaj cilj se zasniva na nivou društvenih vrijednosti određene zajednice.

Branković i Ilić (2003:41.) navode da najveći uticaj na odgoj imaju:

- Društvena zajednica (državno uređenje, unutrašnja struktura, položaj pojedinca u društvu, perspektive socijalnih grupa, ljudska prava i slobode)
- Karakter ljudskog roda (razvijenost sredstava rada, znanstveno-tehnološki nivo, proizvodni nivo, podjela rada, proizvodni odnosi i dr.)
- Sistem vrijednosti (ideološka i politička shvatanja)
- Shvatanja čovjeka i njegove ličnosti
- Društvena tradicija
- Potrebe, interesi, želje i ambicije odgajanika.

Na osnovu prethodno navedenih stavki, može se uvidjeti da pored porodice, sredina igra veoma važnu ulogu u odgoju osobe. Međutim, porodica je dio društvene sredine, čime se prva saznanja i obrasci usvajaju u porodici. Kasnije se ti obrasci prenose u društvenu sredinu koja zajedno sa porodicom nastavlja proces odgoja. Važno je napomenuti da odgojna funkcija porodice jednim dijelom obuhvata ekonomsku funkciju i funkciju društvenog položaja.

2.3.5. Funkcija pružanja zaštite

Kukić (2004:243.) zaštitnu funkciju porodice definira kao njenu stalnu brigu za zdravlje, izdržavanje i zastupanje svojih članova. Ova funkcija je razvijena posebno kod patrijarhalnog tipa porodice, iz razloga što u njoj članovi nalaze potpunu i psihičku i fizičku sigurnost, a porodica osigurava brigu o djeci.

Porodica je ta koja prije svih pruža zaštitu svojim članovima. Pomoć koju pruža porodica je raznovrsna. Prioritet u pružanju zaštite je lična zaštita svih članova porodice. Također, porodica obezbeđuje i imovinsku zaštitu a čiji su najvažniji oblici izdržavanje i nasljeđivanje. Izdržavanjem je patrijarhalna porodica obezbeđivala sredstva za zadovoljenje potreba, prvenstveno potreba djece, kako bi zdravo rasli i razvijali se. Putem nasljeđivanja, nasljednici produžavaju porodičnu imovinu te porodičnu solidarnost. Patrijarhalna porodica pruža i druge oblike zaštite: profesionalnu zaštitu (osposobljavanje za rad) i zdravstvenu zaštitu (lječenje, njegovanje, čuvanje), zaštitu od životnog rizika (pomoć u kriznim situacijama).

U savremenim porodicama se ova funkcija znatno mijenja. Intervencijom države i stvaranjem mnogobrojnih ustanova, porodica se oslobađa zadaća iz ove oblasti. Međutim, time ne nestaje u potpunosti zaštitna funkcija porodice. Iz razloga što je ona bitna i za savremenog čovjeka, naročito u pogledu psihičkog života.

2.3.6. Emotivna funkcija porodice

Ova funkcija uključuje dvije strane odnosa u porodičnom krugu. S jedne strane, to su odnosi između bračnih supružnika, a sa druge strane, riječ je o odnosima između roditelja i djece. Članovi od svoje porodice očekuju da im pruži emotivnu i moralnu podršku, da im pomogne da prevaziđu neke krize i teškoće te da s njima dijeli radost ali i tugu. Osjećaj pripadnosti je veoma važan za svakog pojedinca, a porodica ima glavnu ulogu u prihvatanju svojih članova čime će ovaj osjećaj biti stvaran.

Anđelka Milić (2007:36) smatra da su se funkcije porodice danas značajno promijenile, a najveći problem predstavlja činjenica da se o porodici misli i raspravlja kao o prirodnom,

univerzalnom i jedinstvenom fenomenu koji postoji u nepromjenljivom obliku od kada postoji čovječanstvo. Zanemaruje se razvoj novih oblika porodica sa različitim strukturama i funkcijama njenih članova, tzv. „alternativnih“ porodica, među kojima su najčešće jednoroditeljske porodice.

3. Jednoroditeljske porodice

Tradicionalni obrazac roditeljstva podrazumijeva roditeljsku dijadu – oca i majku koji donose dijete na svijet, nakon čega se staraju o njegovom rastu i razvoju sve dok dijete ne postane sposobno za samostalan život. Jednoroditeljske porodice su oduvijek postojale, međutim, nisu oduvijek imale takav naziv niti društveni tretman kakav imaju danas. Kada je riječ o definisanju jednoroditeljskih porodica, u stručnoj literaturi je zastupljeno mnogo definicija. Međutim, srž svake od njih se odnosi na pojam samohranog roditelja i na njegove zadatke.

„Jednoroditeljske porodice nisu jedinstvena sociološka kategorija stoga ih je vrlo teško definirati. Prema riječima brojnih autora javlaju se kao alternativa nuklearnoj porodici, koja je još uvijek brojčano najzastupljeniji ali ne i jedini oblik uređenja porodice. U stručnoj literaturi se uz izraz jednoroditeljska porodica, kao sinonimi koriste različiti izrazi kao što su napuštena ili nekompletna porodica, razorena porodica, krnja ili nepotpuna porodica itd. Koriste se i neki izrazi koji su po svom značenju uži, kao što su primjerice samohrani roditelj, roditelj samac, jedan roditelj, roditelj bez bračnog partnera, roditelj koji živi sam, itd. U tim porodicama najčešće jedan roditelj, ovisno o uzrocima, isпадa iz porodičnog okvira, dok drugi mora ponovo organizirati i izgraditi nov način porodičnog života i sam izvršavati brojne zadaće“ (Marković, Oresta, 2007: 11).

„Definicija samohranog roditelja uveliko zavisi o tome šta se podrazumijeva pod riječju samohran, to može značiti sam, samostalan, usamljen, prepušten sam sebi, nevjenčan ili izvan stane veze. To su, dakle, oni roditelji koji samostalno, bez drugog roditelja staraju o djetetu ili djeci. Samohrano roditeljstvo uglavnom se definira na temelju porodične strukture, ali se ne mora nužno tretirati kao dihotomna varijabla, već kao i kontinuirana varijabla. S obzirom na samu strukturu porodice ispravnije ih je nazvati jednoroditeljske porodice“ (Šarić, Pećnik, Josipović, 2003: 34).

„Ako bismo u definiciju jednoroditeljske porodice uključivali samo strukturalne i funkcionalne kriterije onda bi se moglo reći da to jeste bila porodica ali da je sada „poremećena“ ili „neuravnotežena“. Međutim, ako se na porodicu gleda prije svega kao na relacioni fenomen, onda bi se o fenomenu jednoroditeljske porodice moglo raspravljati kao o jednom slučaju unutar dve ili višedimenzionalne skale porodičnih odnosa. Najčešće se u analizi relacione matrice porodice uzimaju dve sledeće dimenzijske odnose prema kojima se vrši tipologizacija konkretnih porodica:

- a) Uzajamnost interakcije članova
- b) Psihološka uključenost; odnosno bliskost ili udaljenost članova međusobno.

Sve porodice bez obzira na njihov jedno ili dvo-roditeljski sastav se onda mogu naći na ovoj skali porodičnih tipova. Bez obzira na svoj strukturalni status, one se mogu rasporediti bliže polu integriranosti ili bliže polu dezintegriranosti porodičnih odnosa“ (Milić, 2001:191).

Jednoroditeljska porodica predstavlja poseban oblik porodice sa poremećenom strukturom. Za postojanje ovog oblika porodice nije dovoljan samo broj članova nego činjenica da roditelj pretežno sam (ovisno o uzrocima nastanka jednoroditeljskih porodica) izdržava sebe i svoju djecu. To je, dakle, životna zajednica u kojoj živi jedan roditelj sa svojim djetetom, odnosno djecom. U većini slučajeva, riječ je o samohranoj majci.

Prema uzrocima nastanka, ove porodice se mogu podijeliti na razvedene i udovičke. Negativan društveni stav prema samohranim roditeljima, bez obzira na uzroke, dovodi ovu skupinu u potčinjeni položaj. Samim tim, javljaju se mnogobrojni i višestruki problemi koji izazivaju ranjivost samohranih roditelja.

3.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih porodica

Jednoroditeljske porodice su porodice koje čine samo jedan roditelj i dijete ili djeca. Kao što je već prethodno spomenuto, porodica je prošla kroz mnoge transformacije. Samim tim, došlo je i do pojave jednoroditeljskih porodica. Jednoroditeljske porodice mogu postojati od početka, kao rezultat ličnog opredjeljenja roditelja za takav oblik porodične organizacije ili, ovisno o

uzrocima, takvima postaju kasnije. Uzroci koji dovode do nastanka ovog oblika porodica su smrt bračnog partnera, vanbračno rođenje djeteta/djece, razvod braka, ali se u novije vrijeme u uzroke nastanka jednoroditeljstva ubraja dugotrajno odsustvo jednog roditelja iz nekih drugih razloga kao što su dugotrajno odsustvo zbog posla, bolest, izdržavanje kazne zatvora i sl. Ovi uzroci su uvod u cijeli niz specifičnosti i razlika u organizovanju porodičnog života iz razloga što svaki od njih oblikuje stil života jer za sobom povlači specifične probleme s kojima se samohrani roditelji svakondenvno susreću. Shodno uzrocima, jedan roditelj je isključen iz porodičnog funkcionisanja a obaveza drugog roditelja je da ponovo izgradi i organizuje novi način života preuzimajući na sebe brojne obaveze.

Najčešći uzroci su:

- Smrt
- Razvod braka

3.1.1. Smrt kao uzrok jednoroditeljstva

Najtraumatičniji događaj u životu djeteta ali i supružnika je smrt roditelja odnosno bračnog partnera. Djeca su od samog rođenja emotivno vezana za roditelje. „Privrženost karakteriziraju brižna veza ili veza puna ljubavi koja je dugotrajna. Primjenjujući izraz privrženost na vezu roditelj-dijete, ta se veza može definirati kao težnja tokom prve dvije godine života da se traži blizina određenih ljudi, da se bude spremna primati brigu od tih ljudi, te osjećati se sigurnim u njihovoj nazočnosti“ (Pennington 2008: 41.).

Nakon smrti javlja se period tugovanja kao prirodan proces a različit je za pojedinca i porodicu. U skladu s tim u psihološkoj literaturi su opisane dvije teorije tugovanja:

- teorije tugovanja koje su usmjerene na pojedinca
- teorije tugovanja koje su usmjerene prema porodicama

Teorije tugovanja koje su usmjerene na pojedinca i na način njegovog suočavanja sa gubitkom, proces tugovanja opisuju kao ciklus koji utiče na njegove osjećaje i ponašanje.

Prema McKerny i Price-u, teorije tugovanja usmjerene na pojedince sadrže četiri osnovne faze:

- 1) šok i negacija
- 2) žudnja
- 3) dezorganizacija
- 4) reorganizacija.

Nakon smrti roditelja, djeca su uplašena i dezorientisana, zasigurno prolaze dugotrajan period žaljenja i tugovanja, osobito ako su djeca manjeg uzrasta. Reakcije koje se javljaju nakon što uslijedi smrt se razlikuju od djeteta do djeteta. Samim tim, svako dijete na sebi sopstven način iskazuje tugu i žalovanje za umrlim roditeljem. S tim u vezi, nema nekog jedinstvenog pravila koje bi govorilo o tome kako će dijete razumjeti smrt, koliko će trajati žalovanje te smjernice koje će ukazati djetetu kako da se privikne na smrt roditelja.

Arambašić (2005: 41.) smatra da nakon gubitka odnosa privrženosti, težinu stanja nije moguće ublažiti jednostavnom zamjenom izgubljene osobe s nekom drugom, s kojom ćemo biti u istom odnosu. Roditelj koji je izgubio bračnog partnera smrću je svjestan ove činjenice ali ipak pokušava da djetetu nadomjesti odsustvo drugog roditelja. To uzrokuje dodatni stres i otežava ionako tešku životnu situaciju samohranog roditelja.

Djeca podnose smrt roditelja ovisno o uzrastu u kojem se nalaze. Brkić i Jovović (2016.) navode da se svako dijete razvija postupno, kako intelektualno tako i emocionalno. Sam taj postupni razvoj podrazumijeva i postupno shvatanje pojma smrti. Djeca do pet godina starosti smrt ne doživljavaju kao konačnu, ne razumiju njen uzrok, a za osobu koja je umrla, očekuju da će oživjeti. Dijete u dobi od pet do deset godina počinje razumijevati što je smrt, ali misli da se umrla osoba može vratiti. Dijete u dobi od devet do dvanaest godina razumije da je smrt vječna i da ćemo svi umrijeti. U ovoj dobi shvata da ono nije krivo za nečiju smrt. Tinejdžer smrt stavlja u širu perspektivu i shvata da će smrt utjecati na budućnost porodice.

Teorije tugovanja usmjerene na porodicu, fokusirane su na prirodu događaja te na postojeće i dostupne resurse. Smrt roditelja narušava ravnotežu cijelog porodičnog sistema i unosi promjene u strukturu obitelji na način da se porodične uloge redefinišu. Samohrani roditelj mora preuzeti sve roditeljske obaveze što uzrokuje dodatni stres i, na koncu, narušavanje mentalnog zdravlja. Zbog toga, djeca nerijetko osjećaju krivicu smatrajući da je smrt roditelja kazna za njihovo ponašanje ili loše postupke.

Segregacijski strah je prisutniji kod djece čiji je roditelj umro. Ako je djetu umrla majka, ono će se bojati i očeve smrti. Dijete osjeća da ovisi o roditeljima te se zbog toga javlja strah vezan uz brigu o sopstvenom izdržavanju i načinu života ako oba roditelja umru.

Kada je riječ o odnosu sredine prema porodicama koje su izgubile bračnog partnera smrću, empatija je u velikoj mjeri prisutna. Sredina ne traži krivca u porodici, nego su svi svjesni činjenice da je smrt neizostavan dio životnog ciklusa. Zbog toga, podrška i pomoć sredine u kojoj samohrani roditelj sa svojom djecom živi ne izostaje.

3.1.2. Razvod braka

Razvod braka je gorući problem koji je u stalnom porastu. Uzroci razvoda su mnogobrojni a neki od njih su preljubi, svađe, nerazumijevanje, nespremnost na kompromise, problemi u komunikaciji i slično. Prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, bračni partner može tražiti razvod braka ako su bračni odnosi teško i trajno poremećeni (čl. 41.). Shodno tome, do razvoda se najčešće dolazi kada supružnici jedino rješenje za tu situaciju vide u prekidu zajedničkog života, odnosno u razvodu braka.

Razvod je situacija koja mijenja život svakog člana porodice. Prema Brkić i Jovović (2016:20), razvod može ostaviti dugotrajne posljedice na djecu i oba roditelja. Iako se može činiti da djeca nemaju problema, tijekom njihova odrastanja pokazat će se osjećaji povezani s razvodom roditelja, koji će posebice doći do izražaja u njihovu odnosu s drugim osobama, pa tako i u romantičnim vezama. Razvod roditelja utječe na formiranje ideje o braku i obitelji. Roditelji i druge osobe važne djetu koje prepoznaju utjecaj razvoda na dijete mogu mu pomoći u suočavanju s osjećajima koje razvod u njemu izaziva. Razvod roditelja bolje podnose djeca kojih je pružena podrška, s kojom se iskreno komunicira i kojih se pružaju informacije koje ona traže. Nakon razvoda braka u porodici nastaju brojne promjene u kontekstu obavljanja zadataka i izvršavanja obaveza koje su većinom na roditelju s kojim dijete/djeca žive. Razvedeni roditelj je u većinom izložen pritiscima, mora da radi prekovremeno ali i da obavlja više poslova u cilju obezbjeđivanja osnovnih egzistencijalnih uslova.

Zbog toga je samohranim roditeljima često da naprave balans između radne i roditeljske uloge. S tim u vezi, potrebna je pomoć i podrška društva i sredine. Preauzeti samohrani roditelji često ne mogu da organizuju vrijeme kako bi mogli da održavaju prijateljske veze i odnose.

Međutim, zavisno od društva, podrška može da izostaje te se prema samohranim roditeljima javljaju mnogobrojne predrasude, stigmatizacija, etiketiranje i sl., čime dolazi do njihovog izdvajanja iz društva. Najčešći razlog tome je nepovoljna procjena sredine u kojoj žive. Sve navedeno utiče na oblikovanje i kvalitet života samohranih roditelja i njihove djece ali i na mentalno zdravlje.

3.2. Majka ko nosilac jednoroditeljske porodice

Porodica se prema svojoj strukturi dijeli na jednoroditeljsku (jedan roditelj živi sa djetetom/djecom) i dvoroditeljsku (djeca žive sa oba roditelja). Kada je riječ o jednoroditeljskim porodicama, u 90% majka živi sa djetetom, odnosno djecom. Mali je broj porodica u kojima živi otac sa djecom.

„Porodica samohrane majke je uži pojam u odnosu na nepotpunu porodicu u dva smjera:

1. U odnosu na strukturu porodice (nepotpuna porodica se može sastojati od: jednog roditelja i djeteta odnosno djece, od djece bez roditelja i od bračnih drugova bez djece; za razliku od toga porodica samohrane majke sastoji se od majke i djeteta ili djece)
2. U odnosu na položaj majke i djeteta (u nepotpunoj porodici majka i dijete ne moraju se, ali je moguće, izdržavati isključivo od prihoda majke, dok u porodici samohrane majke – njeni prihodi su gotovo isključivo jedini izvor egzistencijalnih prihoda porodice)“ (Mladenović, 1977:269).

Prelaskom iz patrijarhalne u savremenu porodicu i ekonomskim osamostaljivanjem žena, dolazi do razvoda braka koji je najčešći uzrok jednoroditeljstva. Nakon razvoda, dijete se u većini slučajeva povjerava majci na čuvanje, brigu i odgoj. Razvodom braka ne prestaju roditeljske obaveze očeva a koje se donekle ispunjavaju. Veliki dio obaveza i odgovornosti je na majkama.

Međutim, sredina u kojoj živi jednoroditeljska porodica omalovažava ove roditelje. Milić (2001:190) navodi da je prvi slučaj stigmatizacije bio izraz „porodica samohrane majke“, zatim da je porodica tretirana kao ugrožena porodica jer majka nije u stanju da se u potpunosti posveti djeci. Samohrana majka se nalazi u funkciji hranitelja zbog čega mora da, pored odgoja djece, radi kako bi obezbijedila uslove za egzistenciju svoje porodice. Sami nazivi ali i percepcija sredine ukazuju na nerazumijevanje i neshvaćenost društva, te nedovoljno poznavanje situacije u kojoj se nalazi majka sa djecom.

4. Pravni položaj samohranih roditelja

Broj jednoroditeljskih porodica je u stalnom porastu, čime postaju moralni i društveni problem. Roditeljstvo je temeljno pravo koje je zagarantovano univerzalnim, domaćim i međunarodnim dokumentima u oblasti ljudskih prava. Porodičnim transformacijama djeca su, sticanjem novog društvenog položaja, prepoznati kao subjekt ljudskih prava čije ostvarenje garantuje država. Samim tim, roditeljstvo prelazi iz sfere privatnosti u sferu javnosti čime postaje predmet javne politike.

Kada je riječ o pravnom definisanju samohranih roditelja, definicija samohranog roditeljstva ne postoji u zakonima. U Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine (donesen 2005. god.) se uopće ne navodi termin „samohrani roditelj“ nisi bilo koji sinonim. Dakle, PZFBiH ne prepoznaće samohrane roditelje niti jednoroditeljske porodice kao jedan od oblika porodične strukture. Međutim, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom sadrži jedino pravnu definiciju samohrane majke. U smislu ovog Zakona, u čl. 32. se navodi da se samohranom majkom smatra majka koja nije u braku i ne živi u vanbračnoj zajednici, a sama izdržava svoju djecu.

Kada je riječ o međunarodnim dokumentima, Bosna i Hercegovina je Konvenciju o pravima djeteta potpisala 23. 11. 1993., čime je stvorila obavezu da efikasno implementira Konvenciju. Nadalje, u čl. 18. Konvencije, država se obavezala da će učiniti sve što je u njenoj moći u primjeni načela zajedničke roditeljske odgovornosti za odgoj i razvoj djeteta, te da će pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim skrbnicima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu.

Države stranke ove Konvencije, među kojima je i Bosna i Hercegovina, treba da iskoriste sve odgovarajuće mjere da djeca zaposlenih roditelja mogu uživati zaštitu i skrb ustanova i službi koje im u tom smislu stoje na raspolaganju.

Implementacijom donesenih zakona te implementacijom potpisanih i ratifikovanih međunarodnih dokumenata, zasigurno bi položaj samohranih roditelja bio bolji nego što je sada. Međutim, i pored pravnog položaja koji je donekle na strani jednoroditeljskih porodica, samohrani roditelji nailaze na barijere pri ostvarenju svojih prava.

4.1. Barijere u ostvarenju prava samohranih roditelja

Svaka osoba samim rođenjem stiče osnovna ljudska prava. Razvojem ličnosti, pored postojećih, javlja se širok spektar prava. Kršenje ljudskih prava je nedopustivo te je između ostalog i kažnjivo.

Kada je riječ o pravima samohranih roditelja, malo teže se realiziraju. Samohrani roditelji koji su taj status stekli razvodom braka najčešće nailaze na problem alimentacije. Prestankom vršenja roditeljskog staranja, ne prestaju sve obaveze drugog roditelja, osobito kada je riječ o dužnosti izdržavanja djeteta. U tom slučaju, drugi roditelj je dužan plaćati alimentaciju. Ne postoje statistički podaci o broju samohranih roditelja kao ni o broju roditelja koji su sudskom presudom obavezni plaćati alimentaciju. Stoga se čini da je broj roditelja koji ne izvršavaju tu obavezu jako visok. Iako se neplaćanje alimentacije smatra krivičnim djelom, ne postoje kazne kojima se to djelo sankcioniše. Situaciju dodatno otežava okolnost koja se javlja kada je roditelj koji je dužan da isplaćuje alimentaciju nezaposlen. To što taj roditelj nije u radnom odnosu, ne bi trebalo da bude prepreka pri izdržavanju djeteta u vidu alimentacije. Za ovakve situacije je država dužna da reaguje. U Porodičnom zakonu FBiH, članom 237. je Federacija BiH zadužena za izdržavanje djece.

Generalno govoreći, kada je riječ o pravima članova jednoroditeljskih porodica ona su jednakopravima članova potpunih porodica. Jasno je da je razlika između jednoroditeljskih i dvoroditeljskih porodica samo u porodičnoj strukturi, stoga bi trebalo da se svaki oblik porodičnog uređenja tretira isto, te da se svima omogući jednak pristup ostvarenju prava.

5. Izazovi samohranih roditelja

Grozdanić (2000.) smatra da je biti samohrani roditelj najčešće teško i stresno, bez obzira na to je li roditelj taj status sam izabrao razvodom, odnosno odlukom da će sam odgajati dijete, samohrani roditelj može se postati i zbog smrti ili napuštanja od strane bračnog partnera, ili zbog nekog drugog razloga.

Stereotipi i predrasude koji su utemeljeni na porodičnoj strukturi imaju bitne socijalne implikacije. Negativan društveni stav prema samohranim roditeljima može i često uzrokuje društvenu ranjivost ove skupine, pri čemu se određene podskupine samohranih roditelja mogu percipirati kao manje ili više zaslužnima za pomoć i podršku sredine.

Raboterg-Šarić i Pećnik (2010) navode da su stavovi prema samohranom roditeljstvu dio društvenog konteksta koji donekle određuje kvalitetu života samohranih roditelja i njihove djece. (Ne)razumijevanje okoline utječe, ne samo na ponašanje drugih osoba u društvu prema samohranim roditeljima, nego i na sposobnost roditelja da se suočavaju sa svakodnevnim izazovima samohranog roditeljstva, kao i na njihove stavove i lični doživljaj samohranog roditeljstva.

Izazovi s kojima se svakodnevno susreću samohrani roditelji se mogu svrstati u nekoliko grupa:

- Stambeno pitanje
- Zdravstveni problemi
- Problemi finansijske prirode
- Nezaposlenost
- Neusklađenost radne i roditeljske uloge
- Nerazumijevanje okoline
- Stres

Svi navedeni problemi uzrokuju niz poteškoća i međusobno su isprepleteni. Jednoroditeljske porodice koje nemaju riješeno stambeno pitanje su izložene stresu. Obzirom da roditelj koji je u ulozi hranitelja mora raditi kako bi mogao obezbijediti uslove za egzistenciju, javlja se

dodatni izazov. S tim u vezi, postavlja se pitanje kako roditelj koji je u radnom odnosu može da uskladi radnu i roditeljsku ulogu?

U većini slučajeva, samohrani roditelj nema dovoljno finansijskih prihoda kako bi mogao dijete povjeriti na brigu i čuvanje u periodu njegovog odsustva zbog posla. Sredina nema dovoljno sluha za izazove s kojima se jednoroditeljska porodica susreće, zbog čega ne pružaju pomoći i podršku samohranim roditeljima. Posljedice toga su neminovne. Roditelj najčešće naupušta sigurno zaposlenje kako bi mogao da odgaja svoje dijete, a zbog čega je prisiljen da radi honorarne poslove. Nemogućnost da roditelji iz jednoroditeljskih porodica obezbijede ono što njihova djeca žele proizlazi iz njihove nezaposlenosti i slabe materijalno-finansijske situacije. Prezaposlenost, umor i iscrpljenost su dio svakodnevice samohranih roditelja.

III STAVOVI SREDINE PREMA SAMOHRANIM RODITELJIMA

U svim sferama društvenog života, kontinuirano se od drugih ljudi zahtijeva da iskažu svoje stavove i mišljenja koja se, ukoliko nisu zadovoljavajuća za individuu, pokušavaju promijeniti. Niko se ne rađa sa stavovima nego se oni formiraju i uče putem neposrednog ili posrednog iskustva. S tim u vezi, može se reći da su stavovi determinante ponašanja zbog njihove veze sa percepcijom, karakterom i motivacijom.

Predrasude su dominantni razlog negativnog odnosa društva prema jednoroditeljskim porodicama. Nedostatak empatije, magrinalizacija, socijalna isključenost su samo neki od indikatora odbacivanja ove kategorije stanovništva. Međutim, negativni stavovi društva se u velikoj mjeri ispoljavaju prema uzrocima koji su doveli do nastanka jednoroditeljskih porodica.

Društveni običaji i kulturne norme igraju važnu ulogu u određivanju stavova svakog pojedinca. Nerijetko se stavovi nameću putem masovnih komunikacija, radnji ili na drugi način. Tako, stavovi određuju predispozicije osobe za određeni pogled na svijet te daju emocionalnu osnovu za međuljudske odnose i identifikovanje, odnosno poistovjećivanje sa stavovima drugih.

Kada su stavovi prema samohranim roditeljima snažni i negativni, oni stvaraju osnovu za predrasude i diskriminaciju. Oni su relativno trajni ali se također lako mogu promijeniti i zbog toga je važno otkriti uvjete i okolnosti te promjene.

5.1. Pojmovno određenje i osobine stavova

Allport (1953; prema Pennington 2007) stav definiše kao neutralnu i mentalnu spremnost, formiranu na osnovi koja vrši direktni i dinamički utjecaj na reagovanje pojedinca prema objektima i situacijama s kojima dolazi u dodir.

Iz osobina stavova proizlazi pojmovno određenje. Kada je riječ o osobinama stavova, Ćatić (2008.) navodi sljedeće:

1. *Smjer* stava je pozitivno ili negativno određenje spram nekih predmeta, pojava, osoba i sl. Prema ovom kriteriju, stavovi mogu biti pozitivni ili negativni, što u stvarnom životu nije tako jasno razgraničeno, jer se između dvije krajnosti nalazi jedan kontinuum.
2. *Intenzitet* govori koliko su čvrsti pojedini stavovi, pa možemo govoriti o snažnim i slabim stavovima
3. *Dosljednost* je svojstvo da se usvojeni stavovi dosljedno izražavaju: prema ovom svojstvu, ljude možemo u načelu podijeliti na one koji su dosljedni u svojim stavovima i one koji nisu dosljedni.
4. *Djelotvornost* stava je svojstvo da se djeluje u skladu sa svojim stavovima. Tako se prema ovom svojstvu ljudi značajno razlikuju, od onih koji djeluju prema svojim stavovima, do onih koji ostaju na razini „misli“, ali praktično ne djeluje.

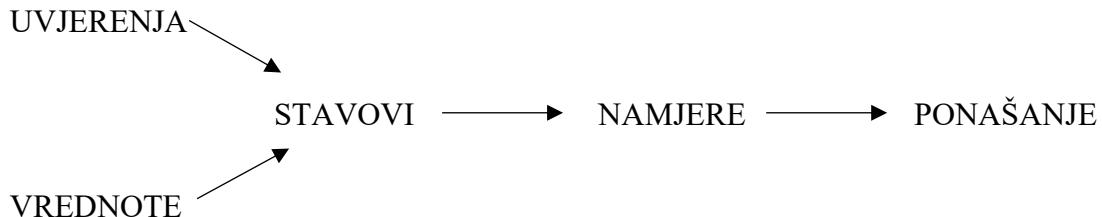
Pennington (2007: 83) navodi da su stavovi važni za razumijevanje stereotipa, predrasuda, potrošačkog ponašanja i međuljudske privlačnosti. Kada je riječ o razumijevanju i tumačenju stavova, dva su pristupa kojima se stavovi objašnjavaju. To su strukturalni i funkcionalni pristup.

5.1.1. Strukturalni pristup

Definicija stavova koju je predložio Newcomb (1950) glasi: „stav se može definirati kao naučena sklonost reagiranju na dosljedno povoljan ili nepovoljan nači s obzirom na dani objekt.“. Ta definicija uključuje četiri važna aspekta stavova prema strukturalnom pristupu:

- a) Stavovi se uče kroz iskustvo
- b) Čine ljude sklonima da se ponašaju (reaguju) reaguju na određeni način
- c) Stavovi i ponašanje podčinjavaju se načelu dosljednosti
- d) Nepovoljan ili povoljan način ponašanja odražava evaluativnu komponentu stavova (Pennington, 2007.)

Strukturalni pristup pruža „razumijevanje stavova osvrtanjem na vezu stavova s drugim ključnim pojmovima: uvjerenjima, vrijednostima, namjerama i ponašanjem“ (Pennington prema Fishbein i Ajzen, 1975: 84).

Slika 2. strukturalna analiza stavova koja pokazuje vezu između uvjerenja, vrijednosti, namjera i ponašanja (Pennington, 2007: 85)

Ova shema se može primijeniti i u samom istraživanju kada je riječ o samohranim roditeljima i odnosu okoline prema njima. Na ponašanje prema samohranim roditeljima ali i na stavove prema njima utiču društvene norme, navike i sl. Ukoliko su stavovi negativni, prouzrokovat će namjere ponašanja na negativan način.

Ono što je karakteristično za strukturalni pristup je to da on omogućava uvid u odnose stavova sa drugim konceptima i način na koji se mogu koristiti u cilju predviđanja određenih oblika ponašanja.

Strukturalni pristup pobliže objašnjava stavove i razumijevanje istih ali ne daje objašnjenje postojanja stavova niti funkcije i uticaj koji stavovi imaju na pojedinca, porodicu ili pak grupu.

5.1.2. Funkcionalni pristup

Pennington (prema Katz, Smith, bruner i White 1956) sugerira da stavovi unaprjeđuju dobrobit pojedinca tako što vrše četiri funkcije:

1. Funkcija prilagodbe – stavovi dopuštaju osobi da postigne željeni cilj i izbjegne neugodnosti, osoba razvija stavove slične stavovima ljudi koje voli. Ova funkcija služi povećanju zadovoljstva i izbjegavanju боли.
2. Spoznajna funkcija – omogućava da svijet postane prepoznatljivije i predvidivo mjesto budući da se nameće određena struktura koja se kao takva percipira.
3. Funkcija samoizražavanja – potreba da se drugima pričaju stvari o sebi i da oni znaju samo ono što mi želimo da znaju. To se odnosi na saznanje onoga što mi osjećamo, vjerujemo i šta nam je vrijedno.
4. Funkcija odbrane ega – ukazuje da stavovi mogu služiti odbrani od samih sebe i drugih ljudi. Prema ovoj funkciji, osoba čuva samopoštovanje ili opravdava postupke zbog kojih se osjeća krivom.

U osnovi funkcionalnog pristupa je promjena stava. Da bi se promijenio stav neke osobe, potrebno je poznavati stav koji posjeduje te funkciju koju taj stav vrši za određenu osobu. Shodno ovim funkcijama, može se reći da svako na sebi svojstven način opravdava stavove, uvjerenja ali i ponašanje. S tim u vezi, dolazi se do zaključka da strukturalni i funkcionalni pristup nude različite uvide ali i objašnjenja za formiranje i uticaj stavova.

5.2. Formiranje stavova

Da bi se formirao stav, potrebno je da osoba ima neka saznanja o predmetu, objektu ili osobi. Ćatić, (2008.) prema Allportu navodi mehanizme u procesu formiranja stavova. Ti mehanizmi su:

1. Mehanizam integracije – proces kojim se razni doživljaji o nekom predmetu, pojavi ili osobi uklapaju u jednu cjelinu kao stav
2. Mehanizam diferencijacije – obrnut proces u kome se iz jednog stava formiraju drugi stavovi
3. Mehanizam traume – formiranje stava na osnovu jednog intenzivnog emocionalnog doživljaja
4. Mehanizam imitacije – učenje po modelu gdje se prihvataju gotovi stavovi oponašanjem značajne osobe. Ovaj mehanizam formiranja stavova posebno je prisutan u djetinjstvu kada djeca najčešće imitiraju roditelje i tako usvajaju od njih razne stavove.

Primjenom ovih mehanizama najčešće se formiraju predrasude i stereotipi. To su, dakle negativni stavovi. Predrasude su stavovi uvjerenja koji nisu zasnovani na činjenicama, odnosno na stvarnom poznavanju osoba te su, kao takvi, postojani i najzastupljeniji stavovi. Predstavljaju uvjerenja o ljudima, idejama ili određenim grupama koje čine zajednicu. Emocionalno su obojene zbog čega sprječavaju osobe da ispravno procjenjuju ljude, situacije ili predmete, a kao rezultat su formirana negativna mišljenja bez osnove. Predrasude zasigurno narušavaju međuljudske odnose i socijalnu klimu u društvenoj sredini. Samim tim, imaju veoma jako dejstvo na osobe prema kojima su formirane i na koje se odražavaju.

Iako manje utiču na stvarno ponašanje ljudi, stereotipi su, kao i predrasude, emocionalno obojeni. To su pojednostavljeni, uopšteni stavovi o nekoj grupi ljudi. Mogu da budu zasnovani na predrsudama ili da potiču iz kontakta sa određenim osobama. Stereotipi, jedan od negativnih stavova, iskriviljuju percepciju individue zbog toga što većina ljudi želi da vidi ono što je u skladu s njihovim stavovima. Iako nisu jednostavne konstatacije, mogu negativno utjecati na odnose među ljudima.

5.3. Mjerenje stavova

Dva su razloga zbog kojih socijalni psiholozi pokušavaju mjeriti stavove:

1. često nije dovoljno poznavati osjeća li se osoba pozitivno ili negativno prema nekom objektu ili osobi, potrebna je također i neka naznaka mjere ili snage pozitivnih ili negativnih osjećaja
2. ako se treba procijeniti djelotvornost pokušaja promjene stavova, potrebna je objektivna mjera stava osobe prije i nakon pokušaja promjene.

Mnogo je načina mjerenja stavova. Najzastupljeniji i najpoznatiji su Likertova skala i semantički diferencijal. Prednost Likertove metode je što ju je jednostavno konstruirati i lako primjenjivati.

Likert (1932) je razvio metodu mjerenja stavova putem zbrajanja odgovora na znatan broj tvrdnji koje su reprezentativne za stav koji se ispituje. Likertova skala se sastoji se od niza tvrdnji, najčešće od petnaest do dvadeset, koje su posvećene različitim aspektima određenog stava prema nekom objektu ili osobi. Za svaku od tvrdnji postoji najčešće pet mogućih odgovora kojima se izražava stepen slaganja/neslaganja sa stavom izraženim u tvrdnji (potpuno slaganje, djelomično slaganje, neodlučnost, djelomično neslaganje i potpuno neslaganje). Stav osobe je zbir bodova na svako pitanje. Zbog toga se Likertova skala naziva još i sumativna ljestvica. Što je ukupan zbir bodova veći, stav ispitanika prema objektu stava je pozitivniji. To je osnova Likertove metode.

Semantički diferencijal su razvili Osgood, Suci i Tannenbaum (1957). On pruža i mjeri snagu stava i daljnje informacije o značenju tog stava za pojedinca. Skala se sastoji od sedam stepeni, a na polovima se nalaze kontrastni pridjevi. Od ispitanika se zahtijeva da označe jednu od navedenih crtica između pridjeva koja odgovara onome što oni osjećaju prema predmetu istraživanja.

U ovom istraživanju, stavovi sredine prema samohranim roditeljima će biti mjereni pomoću Likertove skale.

5.3.1. Promjena stava / pristupi promjeni stava

Uzroci koji dovode do promjene stava se mogu grupisati u tri osnovna razloga:

1. Uticaj društva – kada neke socijalne grupe važne za čovjeka utiču na njegove stavove
2. Spoljašnji uticaj – komunikacija ubjeđivanja
3. Negativna samopercepcija zbog vlastitih mišljenja prema određenoj osobi ili objektu

Za razliku od uvjerenja koja su ugrađena u strukturu društva a koje je preteško promijeniti, na stavove se može uticati čime se dolazi do promjene istih. Stavovi koji su nastali direktnim iskustvom su jači od stavova nastalih posrednim iskustvom te ih je zbog toga teže promijeniti i na njih uticati. Promjena stavova je formiranje novih stavova o istom objektu ili osobi ali u promijenjenim uslovima, npr. promjenom društvene sredine.

„Socijalni psiholozi su prikupili mnogo dokaza o tome da se stavovi organiziraju i mijenjaju prema načelu spoznajne dosljednosti. U osnovi toga je da ljudi nastoje održati dosljednost između uvjerenja, vrijednosti i stavova; stavova i ponašanja i različitih stavova“ (Pennington, 2007: 91.). Uzimajući u obzir činjenicu da je spoznajna dosljednost važna u organizaciji i promjeni stava, postoje i teorije spoznajne djelatnosti. Tri su teorije spoznajne dosljednosti, poznate kao „porodica teorija dosljednosti“:

1. Teorija ravnoteže (Heider, 1955.)
2. Načelo kongruentnosti (Osgood i Tannenbaum, 1955.)
3. Teorija nesuglasja (Festinger, 1957.)

Stavovi su povezani sa drugim stavovima i sa ponašanjem na dosljedan način. Prema obitelji teorija dosljednosti, stavovi se mijenjaju kada se pojavi nekongruentnost, neravnoteža ili disonanca.

- Teorija ravnoteže

Prema Heideru (1958), stavovi su povezani sa odnosima koji se tiču sviđanja i nesviđanja. Ova teorija se bavi sa tri faktora – osobom čijom se subjektivnom okolinom bavimo, drugom osobom i objektom koji se često pojavljuje kao treća osoba. Teorija ravnoteže proučava kako su organizovani odnosi između ova tri faktora.

Prema Heideru, uravnoteženo stanje postoji ako su sva tri odnosa pozitivna u svim pogledima, ili ako su dva odnosa negativna, a jedan pozitivan. Neuravnotežena ili nedosljedna stanja stvari su ako su dva pozitivna ili sva tri negativna odnosa. Osoba u jednom od neuravnoteženih stanja bila bi motivirana promijeniti svoj stav kako bi postigla uravnoteženo stanje.

„Da bismo unaprijed predvidjeli za koji je stav vjerojatno da će se promijeniti, trebali bismo znati više o osobinama ličnosti dvoje ljudi kojih se to tiče. Rosenberg i Abelson podržavaju stajalište da se promjena stava događa prema načelu "minimalnog napora", tj. da će se promijeniti onaj stav za koji je potrebno najmanje napora da se promjeni.“ (Pennington, 2007: 94).

- Načelo kongruentnosti

Pennington (2007) navodi da je ovo poseban slučaj teorije ravnoteže zbog toga što se bavi time kako stavovi mogu da se promijene kada se osoba izloži uvjeravajućoj komunikaciji. Sličnost sa teorijom ravnoteže se ogleda u tome što u ovoj teoriji postoje tri faktora: osoba, izvor komunikacije i sama poruka odnosno komunikacija. Kao i s ravnotežom, kongruentna (dosljedna) stanja su ona kod kojih su sva tri odnosa pozitivna ili su dva odnosa negativna, a jedan pozitivan. No, kongruentnost je različita od ravnoteže jer se odnosi na to kako komunikacija izvora o nekom objektu stava utječe na stavove osobe i prema izvoru i objektu stava. Ravnoteža i kongruentnost razlikuju se po tome da bi se dostiglo stanje kongruentnosti, iz stanja nekongruentnosti potrebno je da se oba stava osobe – i prema izvoru i prema objektu – promijene“ (Pennington, 94.).

- Kognitivna disonanca

Ova teorija spoznajne dosljednosti je najistraženija teorija a razlog tome je što pruža opću teoriju socijalne motivacije ali i zbog njene širine primjene.

Pennington (2007:97) u svojoj knjizi navodi definiciju Festingera. Festinger (1957) definira disonancu kao „negativno nagonsko stanje koje se pojavljuje kad god pojedinac ima dvije spoznaje (ideje, uvjerenja, stavove) koje su psihološki nedosljedne“.

Područja kognitivne disonance kojima su mnogi autori posvetili pažnju pri istraživanju su donošenje odluka, ponašanje prisilnog popuštanja i ulaganje napora. Onome ko donosi odluke, disonanca se javlja nakon njihovog donošenja. Donositelj odluke se nada da je konačna odluka dobra ali ipak postoji malo sumnje u njenu ispravnost.

Kada je riječ o ponašanju prisilnog popuštanja, disonanca se javlja kada se iznose stavovi za koja nema dovoljno opravdanja. Kako bi se disonanca ublažila, osobe često promijene svoje stajalište u cilju njegovog izjednačavanja sa ponašanjem. Da bi pojedinac ostvario cilj, mora da uloži što više napora, čime će taj cilj percipirati vrjednjim nakon što ga ostvari. Pennington (2007) navodi da, koliko god da je cilj privlačan, poželjan, zanimljiv, ono što određuje njegovu vrijednost su sve barijere koje osoba mora proći kako bi ga ostvarila.

IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U fokusu istraživanja pod temom „Stavovi sredine i izazovi samohranih roditelja“ je porodična struktura sa jednim roditeljem, te problemi koji su povezani sa jednoroditeljstvom. Obzirom da na području Srednjobosanskog kantona nije vršeno niti jedno ovakvo niti slično istraživanje, ovo je jedna od rijetkih prilika za samohrane roditelje da razgovaraju o izazovima i teškoćama s kojima se susreću. Problemi koji se javljaju kod samohranih roditelja nisu dovoljno priznati, ne pridaje im se opća društvena važnost i pažnja.

Korištenjem anketnog upitnika te vođenja intervjeta, došlo se do podataka koji su potrebni za ovo istraživanje. Anketni upitnik se sastoji iz dva dijela. U prvom dijelu se dolazi do podataka o socio-demografskim karakteristikama ispitanika dok je drugi dio kreiran za mjerjenje stavova pomoću Likertove skale. Obuhvaćeno je sto ispitanika odabranih metodom slučajnog uzorka. Ispitanici su dobili anketni upitnik sa unaprijed pripremljenim pitanjima i ponuđenim odgovorima, koji je u svrhu istraživanja prilagođen kompjuterskoj obradi prikupljenih podataka.

Pored ankete kao jedne od tehnika metoda ispitivanja, korišten je i intervju. Intervju je vođen sa deset samohranih roditelja koji su dali odgovore na prethodno pripremljena pitanja vezana za temu istraživanja, odnosno na izazove s kojima se susreću. Obzirom da je intervju polustruktuiran, samohrani roditelji su navodili stavke za koje nije bilo postavljeno pitanje, iz čega se može zaključiti da je ovaj oblik intervjeta djelotvoran u ovom istraživanju.

Uzroci nastanka samohranog roditeljstva su za potrebe ovog rada podijeljeni u dvije grupe. Prvu grupu čine samohrani roditelji koji su taj status stekli razvodom braka (6 roditelja) dok se u drugu grupu ubrajaju samohrani roditelji čiji je bračni supružnik umro (4 roditelja).

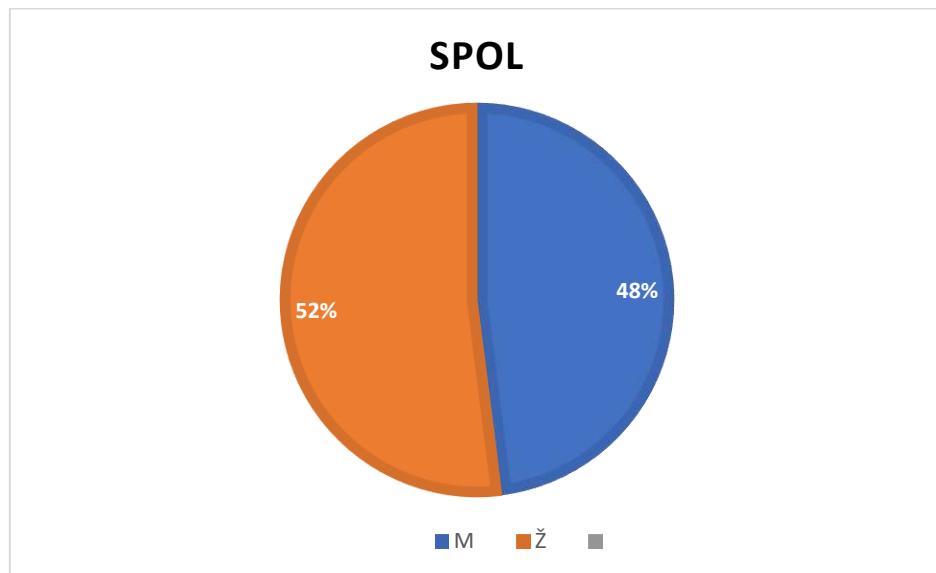
Grafikon br. 1. – uzroci jednoroditeljstva

Rezultati istraživanja će u okviru ove cjeline biti prikazani na način da se kombinuju rezultati prikupljeni anketnim upitnikom i rezultati prikupljeni vođenjem intervjeta. Na taj način će biti jasnije prikazani ali i bolje vidljivi stavovi sredine i izazovi samohranih roditelja.

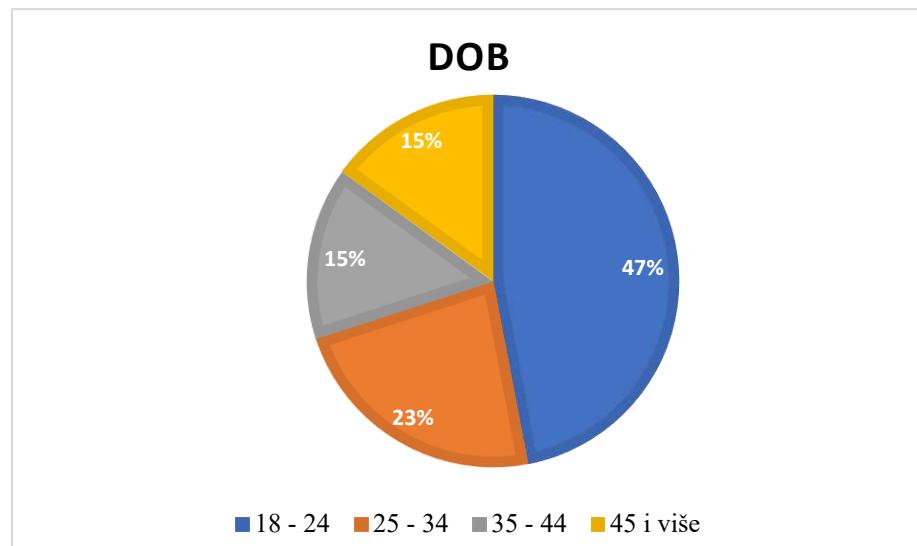
4.1. Sociodemografske karakteristike

Grafikon br. 2 – spolna struktura

Na grafikonu broj dva, prikazan je udio muške i ženske populacije koja je obuhvaćena ovim istraživanjem. Broj ispitanika koji su bili sudionici u ovom istraživanju je sto (100) osoba koje su odabrane metodom slučajnog uzorka. Fokus je da bude jednak ili približan broj muške i ženske populacije. Taj omjer je prikazan na grafikonu jedan. Dakle, broj pripadnica ženskog spola je 52% a muškog 48%.

Grafikon broj 3 – dobna struktura ispitanika

Za potrebe istraživanja kreirane su četiri grupe kojima se iskazuje dob ispitanika. Najzastupljenija kategorija su osobe starosti od 18 do 24 godine života, njih 47%. Dobna skupina osoba 25 – 34 godine obuhvata 23%. Na grafikonu se može uočiti da je, porastom dobne granice, smanjen interes za učestvovanje u ovom istraživanju kao i za sam razgovor o stavovima sredine prema samohranim roditeljima. Vidljivo je da dvije dobne grupe, 35 – 44 godine i preko 45 godina obuhvata samo po 15% ispitanika, što potvrđuje prethodno navedenu konstataciju.

Pristanak na sudjelovanje i popunjavanje anketnog upitnika u velikoj mjeri ovisi o stepenu obrazovanja. Mlađa populacija ispitanika uglavnom studira ili je završen fakultet, te je riječ o osobama koje žele da se pobliže upoznaju sa tematikom samohranog roditeljstva i izazova koje povlači sa sobom ali i da iznesu svoj stav o samohranim roditeljima. S tim u vezi, grafikonom broj četiri je prikazana obrazovna struktura ispitanika.

Grafikon broj 4. – obrazovna struktura

Na grafikonu broj 4 je prikazana obrazovna struktura ispitanika. Osnovnu školu je završilo 8%, dok je srednju školu završilo 22% ispitanika. Najmanji broj osoba je sa završenom višom školom i on iznosi 6%. Polovina od ukupnog broja ispitanika je završila fakultet, dakle 50%, dok procenat ispitanika koji imaju završen magisterij iznosi 14%.

Ukoliko se ovaj i grafikon koji se odnosi na dobnu strukturu ispitanika (grafikon broj 3) zajedno posmatraju, može se potvrditi prethodno navedena konstatacija. Dakle, mlađa populacija je donekle svjesna problema koji se javljaju u ubrzanom načinu života ali i promjena koje taj način nosi sa sobom. S tim u vezi, jedna od transformacija je i jednoroditeljska obitelj.

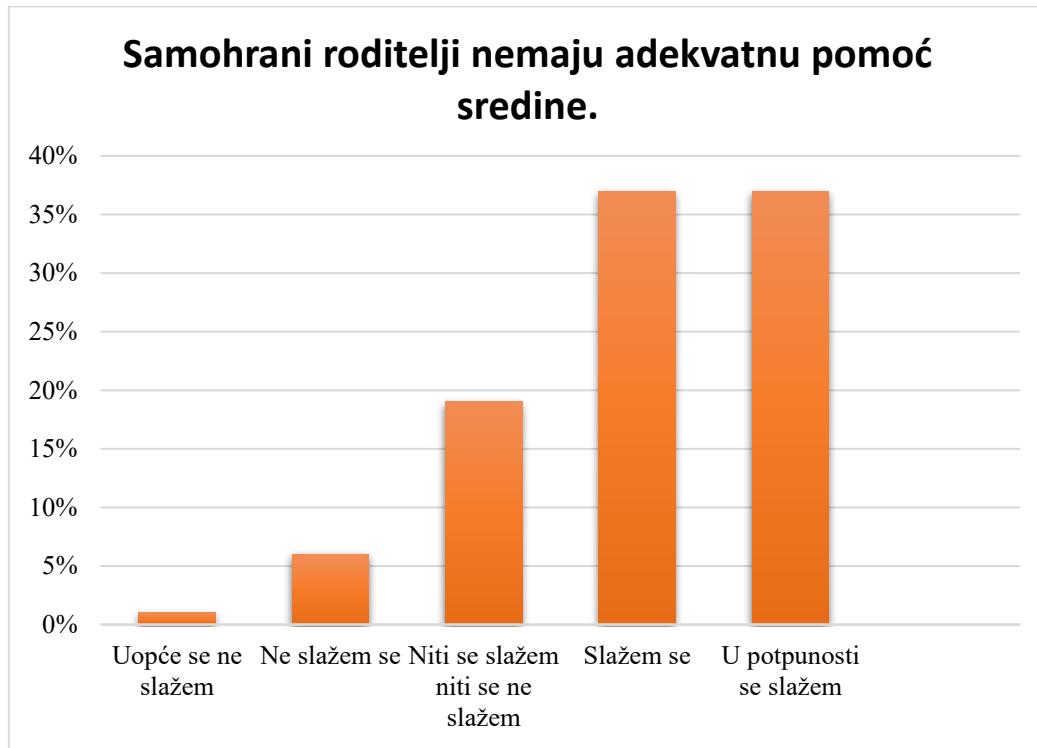
4.2. Likertova skala

I PODRŠKA SREDINE

Raboteg-Šarić i Pećnik (2005.) navode da se podrška samohranim roditeljima može pružati u više oblika. Neki od njih su: finansijska, emocionalna, materijalna te praktična pomoć. Finansijska pomoć se odnosi na davanje ili posuđivanje novca. Osobe s kojima je vođen intervju su navele da novac najčešće dobiju od svojih roditelja ili članova uže obitelji. Te osobe, pored finansijske pomoći, pružaju i emocionalnu podršku. Riječ je o pokazivanju suosjećanja, odnosno empatije prema samohranim roditeljima te o aktivnom slušanju.

U rezultatima istraživanja koji se odnose na podršku sredine, napisano je petnaest tvrdnjki kojima se istraživalo pružanje podrše i pomoći samohranim roditeljima. Grafikon broj 5 se odnosi na prvu tvrdnjku o podršci sredine.

Grafikon broj 5. – pomoć sredine

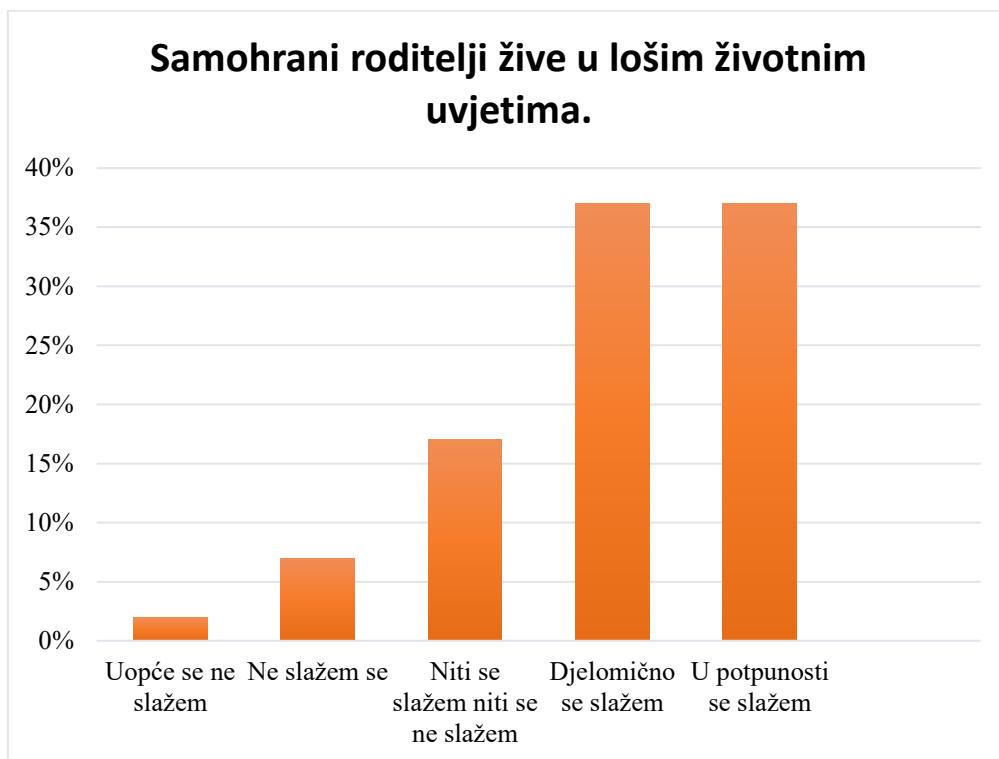

Sa tvrdnjom „Samohrani roditelji nemaju adekvatnu pomoć sredine“ se složio veliki broj ispitanika. Djelomično (37%) i u potpunosti (37%), 74 ispitanika smatraju da samohrani roditelji nemaju odgovarajuću podršku sredine. Mali je broj ispitanika, njih 7%, koji se ne slažu sa ovom tvrdnjom (uopće se ne slaže 1% a djelomično se ne slaže 6%). Raspon između ova dva (ne)slaganja je veliki, što pokazuje da je ova tvrdnja prihvaćena te da pokazuje činjenično stanje o kvalitetu životnih uslova samohranih roditelja. Međutim, u istraživanju 19% ispitanika se nije složilo sa ovom tvrdnjom niti ju je odbacilo.

Sa druge strane, samohrani roditelji sa kojima je vođen intervju su na pitanje „Koliko ste zadovoljni Vašim životom?“ dali približno iste odgovore. Sedam samohranih roditelja je iskazalo svoje nezadovoljstvo sopstvenim životom, dok su samo tri roditelja navela kako su „donekle zadovoljni“. Odgovor na ovo pitanje jednog od ispitanika glasi: „*Nisam uopće zadovoljna. Ja ne živim nego preživljavam. Svaki dan je borba. Imam troje djece, svakom nešto treba. Nisam zaposlena a jedino primanje koje imam je dječiji dodatak. Šta ja s tim mogu? Ništa. Prepuštena sam sama sebi. Kako da budem zadovoljna kad nemam dobro čak ni zdravstveno stanje. Ponekad imam osjećaj da sam sama na svijetu, da nemam ni prijatelje niti bilo kakvu pomoć.*“ Iz ovog odgovora se jasno uočava da pomoć sredine izostaje a kao posljedica se javlja nezadovoljstvo životom. Nažalost, na osnovu prikupljenih podataka, sa većinom ispitanika koji su obuhvaćeni intervjuem, situacija je u velikoj mjeri slična.

Zadovoljstvo životom obuhvata nekoliko čimbenika. Neki od njih su: stambeno pitanje, materijalna situacija, podrška i odnos sredine prema samohranim roditeljima, zdravstveno stanje samohranih roditelja i slično. Naredni grafikoni (br. 6, 7, 8 i 9) predstavljaju čimbenike koji se prvenstveno odnose na stambeno pitanje, materijalnu situaciju a potom i na izazove s kojima se samohrani roditelji susreću.

Grafikon broj 6. – životni uvjeti samohranih roditelja

Da samohrani roditelji žive u lošim životnim uvjetima, potvrđuje ovaj grafikon. Na njemu se jasno vidi da se sa tvrdnjom slaže većina ispitanika. Isti je procenat ispitanika koji se djelomično slažu i ispitanika koji se slažu u potpunosti, a taj broj iznosi po 37% za oba pokazatelja. Broj ispitanika koji se uopće nisu složili sa tvrdnjom je 2% dok se 7% od ukupnog broja ispitanika djelomično slaže. Analizirajući grafikone 5. i 6., a koji su međusobno uvjetovani, veliki je procenat osoba koje su „neopredijeljene“ te se nisu složile sa tvrdnjom niti su ju odbacile. Na ovom grafikonu taj broj iznosi 17%.

„U velikim sam problemima. Živim kao podstanar sa jednim djetetom, a nezaposlena sam. Sav teret i briga oko podizanja djeteta je na meni. Stan u kojem živimo je neuvjeren za stanovanje, a kad kažem vlasniku stana da je potrebno nešto popraviti ili zamijeniti, dobijem odgovore poput: pronađi bolji stan ako ti se ovaj ne sviđa; za ovako malo novca nećeš pronaći bolje, sigurno. On ne razumije moje probleme niti želi da mi pomogne.“ – riječi su samohrane majke koja je iskazala svoje nezadovoljstvo jednim od životnih uvjeta a koji se odnosi na stambeno pitanje. Također je navela da je to samo jedan od izazova s kojima se susreće te smatra da vlasnik stana u kojem živi, ne razumije položaj u kojem se samohrana majka nalazi.

Izazovi su sastavni dio života većine samohranih roditelja, a za većinu njih je potrebna pomoć i podrška sredine. Postavlja se pitanje da li sredina smatra da je ova konstatacija tačna. U narednom grafikonu su predstavljena mišljenja o postojanju izazova.

Grafikon broj 7. – suočavanje sa izazovima

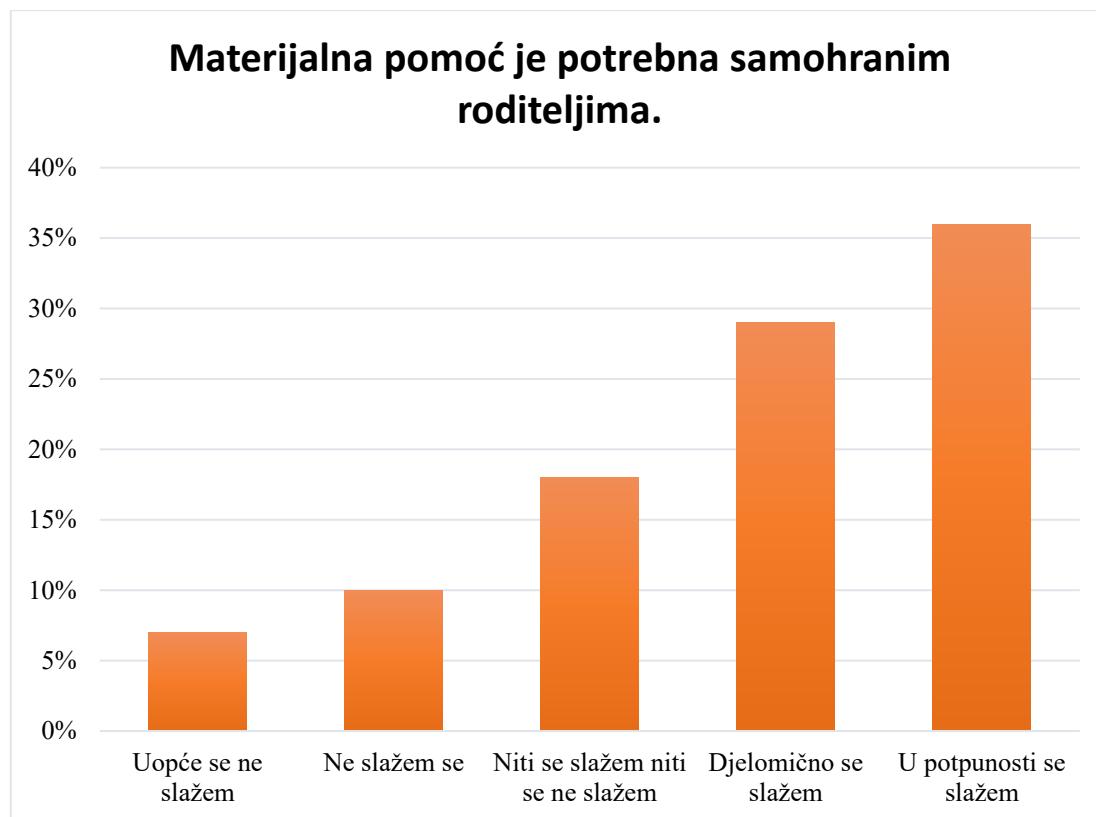
Vidljivo je da se većina ispitanika slaže sa tvrdnjom da se samohrani roditelji svakodnevno suočavaju sa mnogobrojnim izazovima. Sa tvrdnjom se slaže 35% ispitanika a u potpunosti se slaže njih 56%. Procenat učesnika u istraživanju koji se sa ovom tvrdnjom niti slažu niti ne slažu je 7%. Olakšavajuća je činjenica da se od ukupnog broja ispitanika samo 2 % nije složilo sa ovom tvrdnjom, iz čega se može zaključiti da su ispitanici jednim dijelom upoznati sa izazovima s kojima se samohrani roditelji susreću.

Sa odgovorima koji su prikupljeni anketnim upitnikom podudaraju se mišljenja samohranih roditelja. Oni su naveli da se svakodnevno suočavaju sa mnogobrojnim izazovima. Većina samohranih roditelja na izazove gleda kao dio svakodnevnice jer se gotovo u kontinuitetu izazovi međusobno prepliću. Neki od izazova koji se javljaju su: nedostatak sredstava za zadovoljenje osnovnih egzistencijalnih potreba, finansijske teškoće, briga oko podizanja i odgoja djeteta, nezaposlenost, stambeno pitanje i sl.

Kao najveći izazov su svi samohrani roditelji koji su taj status stekli razvodom braka naveli stigmu koja ih prati. Pet od šest samohranih roditelja koji su razvedeni navodi kako se osjećaju manje vrijednima u odnosu na ostale članove društvene sredine te da je problem osuđivanja i stigmatizacije bio najviše prisutan neposredno nakon razvoda braka.

U narednom grafikonu je predstavljen jedan od prethodno spomenutih izazova koji se odnosi na pitanje materijalne pomoći samohranim roditeljima.

Grafikon br. 8. – materijalna pomoć

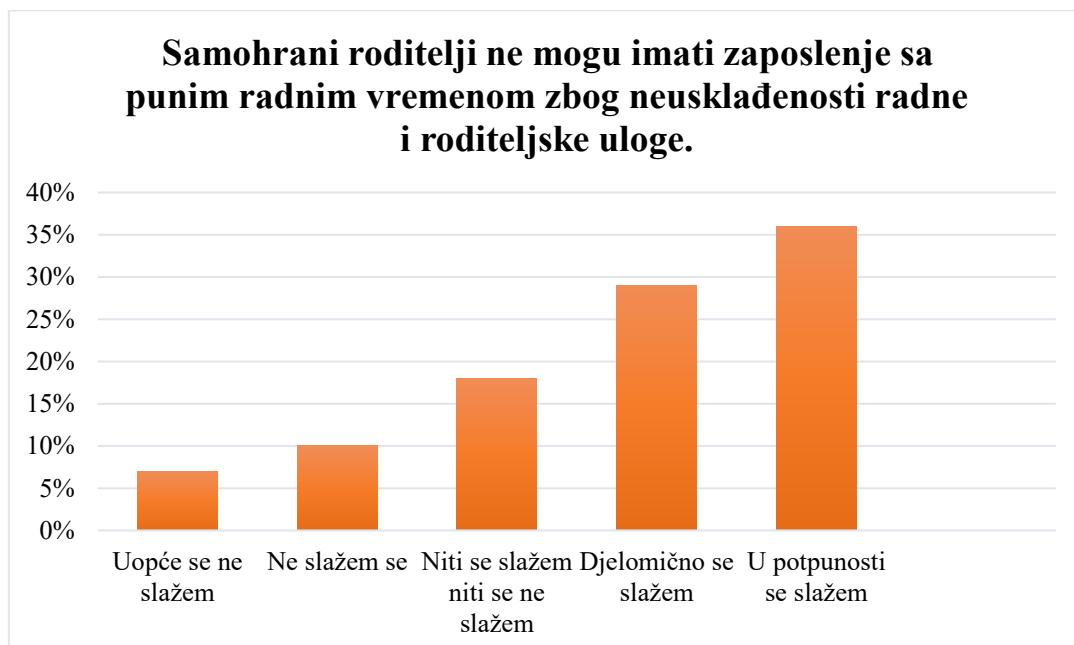
Raboteg-Šarić i Pećnik (2005.) upućuju na to da su za samohrane roditelje prijatelji glavni izvori pomoći u obliku materijalne podrške u odnosu na njihove roditelje. Naravno, na podršku samohranih roditelja utiče i sredina u kojoj se jednoroditeljska porodica nalazi, međutim, ona nije uvijek puna podrške. S tim u vezi, na grafikonu br. 8 je procentualno predstavljeno mišljenje sredine u kojoj je provedeno istraživanje. Broj ispitanika koji se slaže sa tvrdnjom da je samohranim roditeljima potrebna materijalna pomoć iznosi 65% (36% ispitanika se u potpunosti slaže dok se djelomično slaže njih 29%).

Ukoliko se zajedno posmatraju ovaj i grafikon broj sedam, dolazi se do zaključka da veliki dio ispitanika materijalne teškoće samohranih roditelja smatra jednim od izazova te da se isti mogu prevazići uz pomoć sredine koja im je potrebna. Svoje mišljenje vezano uz pružanje materijalne pomoći nije iznijelo 18%, dok se sa istom ne slaže 17% od ukupnog broja ispitanika (10% djelomično a 7% se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom).

Sa druge strane, svi samohrani roditelji pružanje materijalne pomoći smatraju samo jednim od mnogobrojnih načina kojim sredina može uticati na poboljšanje kvalitete života samohranih roditelja. Jedan od ispitanika navodi kako je potrebno da se u lokalnoj zajednici oformi neka organizacija koja će pomoći samohranim roditeljima da pronađu zaposlenje sa nepunim radnim vremenom, te da je to jedan od načina pružanja materijalne pomoći od strane sredine u kojoj žive jednoroditeljske porodice. Samim tim, samohrani roditelji bi se osjećali prihvaćenijim ali i korisnijim članovima društvene zajednice a ujedno bi otklonili ili barem umanjili jednu od teškoća koja se odnosi na obezbjeđenje materijalnih sredstava.

Dakle, ova konstatacija za sobom povlači pitanje koje se odnosi na zaposlenje samohranih roditelja. Općepoznato je da skoro svu brigu i teret oko podizanja i odgoja djece preuzima jedan roditelj kojem je dodijeljeno starateljstvo nad djecom. Međutim, iz toga proizlazi dodatni problem a koji je predstavljen u narednom grafikonu.

Grafikon broj 9 – neusklađenost radne i roditeljske uloge

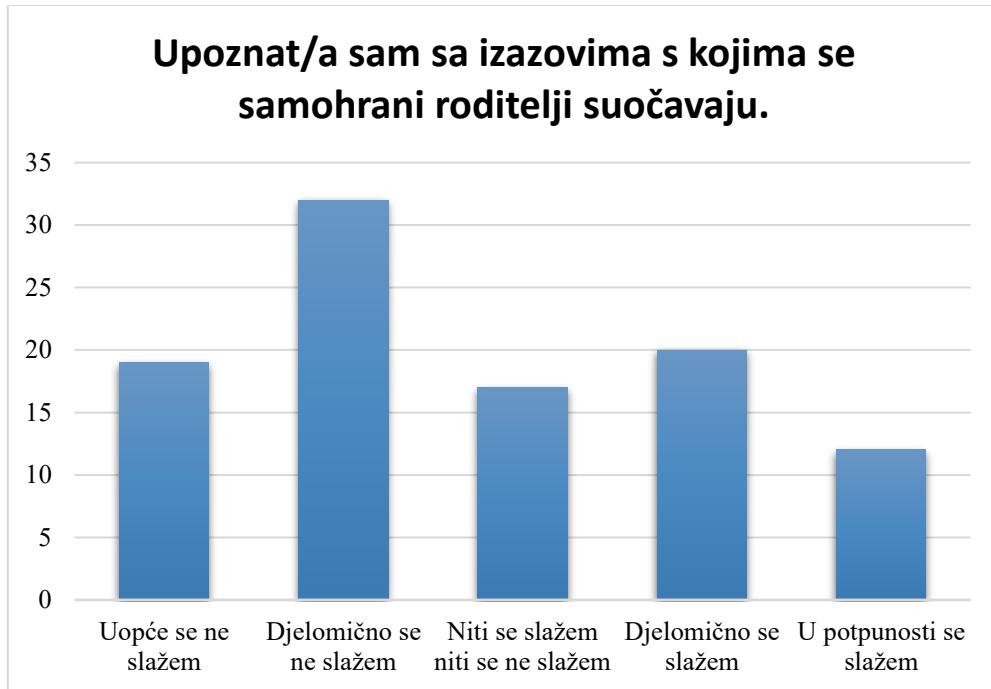
Analizirajući prikazani grafikon, može se uvidjeti da se veliki broj ispitanika slaže sa tvrdnjom da samohrani roditelji ne mogu imati zaposlenje sa punim radnim vremenom iz razloga što ne mogu uskladiti privatni i poslovni život. Od ukupnog broja ispitanika, 65% se slaže sa ovom tvrdnjom od čega se u potpunosti slaže 36% a djelomično 29%. Nasuprot tome, mišljenje da samohrani roditelji ipak mogu imati zaposlenje sa punim radnim vremenom te da mogu uskladiti radnu i roditeljsku ulogu je iskazalo 17% ispitanika, čime su odbacili grafikonom predstavljenu tvrdnju. Dakle, 10% ispitanika je na anketi označilo da se djelomično ne slažu dok se 7% uopće ne slaže sa tvrdnjom. Procentualni broj ispitanika koji se nisu složili sa tvrdnjom niti su ju odbacili iznosi 18%. Ukoliko se ovaj i prethodni grafikon zajedno analiziraju, može se uvidjeti da postoji spona između njih te se dolazi do zaključka da više od polovine ispitanika smatra da je samohranim roditeljima potrebno pružiti materijalnu pomoć jer ne mogu imati zaposlenje sa punim radnim vremenom.

Šest od deset samohranih roditelja je na pitanje „*Koji su izazovi i teškoće s kojima se najčešće susrećete?*“ odgovorilo kako u mnogobrojne izazove ubrajaju i nemogućnost zaposlenja. Naveli su da su, prilikom apliciranja i vodenja intervjeta za posao, nailazili na nerazumijevanje poslodavaca, te da nisu u stalnom radnom odnosu iz razloga što su samohrani roditelji. Pretpostavljaju da su poslodavci svjesni činjenice da samohrani roditelji teško ili gotovo nikako ne mogu uskladiti privatni i poslovni život, zbog čega ne mogu pronaći zaposlenje. „*Ja sam majka dvije maloljetne djevojčice, dobne starosti pet i osam godina. Suprug mi je preminuo a mi živimo zajedno sa mojo mamom koja ima zdravstvenih teškoća. Obzirom da je ona bolesna i iznemogla, nije u mogućnosti da se brine o mojoj djeci dok sam ja na radnom mjestu. To mi je glavna barijera prilikom pronalaska zaposlenja. Međutim, zahvaljujući ljudima koji žive blizu mene, mogu da radim honorarne poslove. Djecu odvedem kod komšija koji ih pričuvaju dok ja čistim nekome stan ili kuću a po potrebi obavljam i druge poslove za koje me angažuju.*“ – riječi su jedne od ispitanica. Slične odgovore dalo je još pet roditelja. Na osnovu tih odgovora, može se zaključiti da je sredina u velikoj mjeri osviještena o problemu zaposlenja samohranih roditelja. Nadalje, roditelji su naveli kako im je pomoć sredine potrebna i da zahvaljujući sredini, samohrani roditelji mogu da honorarno rade i na taj način da zarađuju novac za svoju porodicu. Četiri od ukupnog broja ispitanika su naveli kako se ne susreću sa ovim problemom te da su u stalnom radnom odnosu. Naime, njihova djeca su poprilično odrasla, te mogu ostati sami kući. Ističu da su ranije imali probleme prilikom zbrinjavanja djece ali da su ih uz pomoć rodbine i sredine u kojoj žive uspješno rješavali.

Na osnovu svega navedenog, vidljivo je da je prisutno nerazumijevanje poslodavaca, što za posljedicu ima nemogućnost pronaleta zaposlenja sa punim radnim vremenom. To je, dakle, još jedan od izazova s kojima se većina samohranih roditelja susreću. Nadalje, preostali grafikoni od broja 10 do broja 19 se odnose na izazove samohranih roditelja.

II IZAZOVI SAMOHRANIH RODITELJA

Grafikon broj 10 – izazovi

Na osnovu prikazanog grafikona, može se uvidjeti da je poprilično velik procenat ispitanika koji su upoznati sa izazovima s kojima se samohrani roditelji susreću ali i broj ispitanika koji nisu iskazali svoje mišljenje o poznavanju izazova. Naime, 32% je upoznato sa izazovima samohranih roditelja, od čega je 12% u potpunosti a 20% velikim dijelom upoznato. Za ovu tvrdnju je neopredijeljeno bilo 17% ispitanika koji se nisu složili sa tvrdnjom da su upoznati sa izazovima, međutim, nisu ju u potpunosti odbacili. Ipak, više od polovine od ukupnog broja ispitanika nije upoznato sa izazovima s kojima se samohrani roditelji susreću.

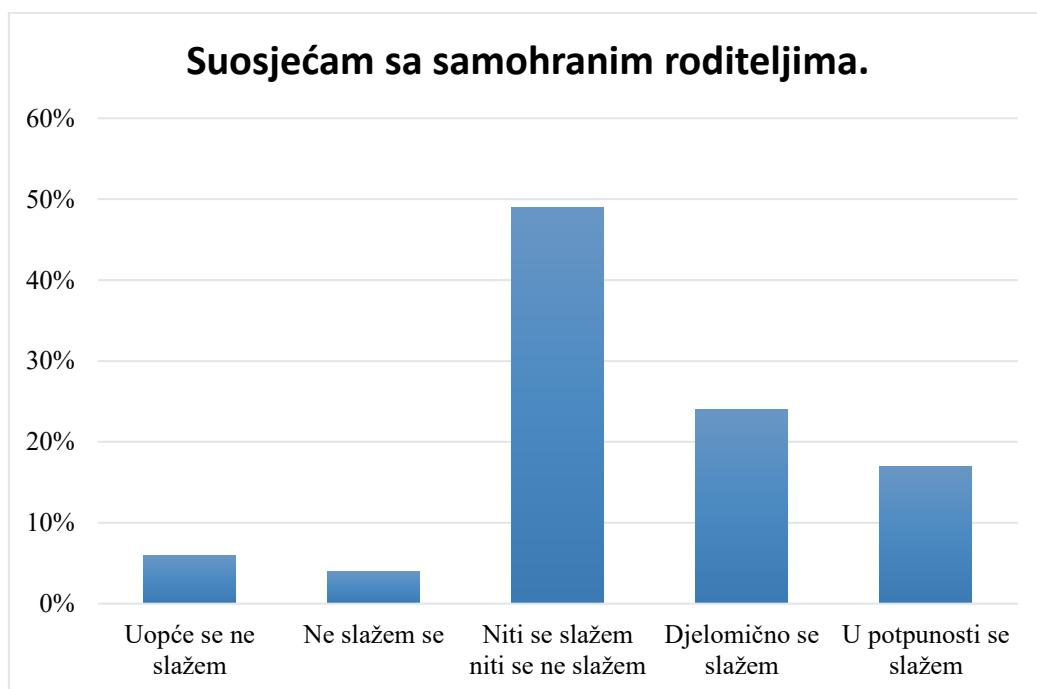
Da su upoznati sa izazovima, 32% ispitanika se djelomično nije složilo sa ovom tvrdnjom dok se u potpunosti nije složilo 19% ispitanika.

Međutim, na pitanje upućeno samohranim roditeljima koje glasi „Smatrate li da sredina nije dovoljno upoznata sa izazovima s kojima se Vi svakodnevno suočavate?”, odgovori su bili različiti. Polovina samohranih roditelja je dala negativan odgovor. Smatraju da sredina uopće nije upoznata sa njihovim izazovima. Navode kako sredina vidi samo negativnu stranu njihovog života, osobito kada je riječ o samohranim roditeljima koji su taj status stekli razvodom braka, gdje se stvara plodno tlo na nastanak predrasuda, stigmatizacije ali i etiketiranja.

Drugim riječima, nedovoljno znanje o problematici i izazovima samohranih roditelja otežava njihov život iz čega proizlaze dodatni izazovi. Dva ispitanika su navela da bi bilo poželjno raditi na podizanju društvene svijesti te razgovarati o ovoj temi čime bi se javnost bolje upoznala sa načinom života samohranih roditelja. Vjeruju da bi na taj način osobe koje žive u blizini samohranih roditelja formirale pozitivno mišljenje ali i pružale pomoć samohranim roditeljima onoliko koliko su u mogućnosti.

Većina samohranih roditelja je navela da sredina nema empatiju prema samohranim roditeljima. U narednom grafikonu je predstavljena prisutnost empatije sredine u kojoj žive jednoroditeljske porodice.

Grafikon broj 11. – empatija

U ovom grafikonu je prikazano prisustvo empatije ispitanika prema samohranim roditeljima. Naime, 41% se slaže sa tvrdnjom da suosjećaju sa samohranim roditeljima, od čega se njih 24% djelomično a samo 17% u potpunosti slažu. Procentualni broj osoba koje nisu iskazale svoje mišljenje čime se nisu složili sa tvrdnjom niti su ju odbacili iznosi 49%. Sa samohranim roditeljima ne suosjeća 10% od ukupnog broja ispitanika. Dakle, 4% se djelomično ne slaže sa tvrdnjom dok se 6% ispitanika uopće ne slaže. Na osnovu prikazanog grafikona može se jasno uvidjeti da sredina ne suosjeća sa samohranim roditeljima u dovoljnoj mjeri.

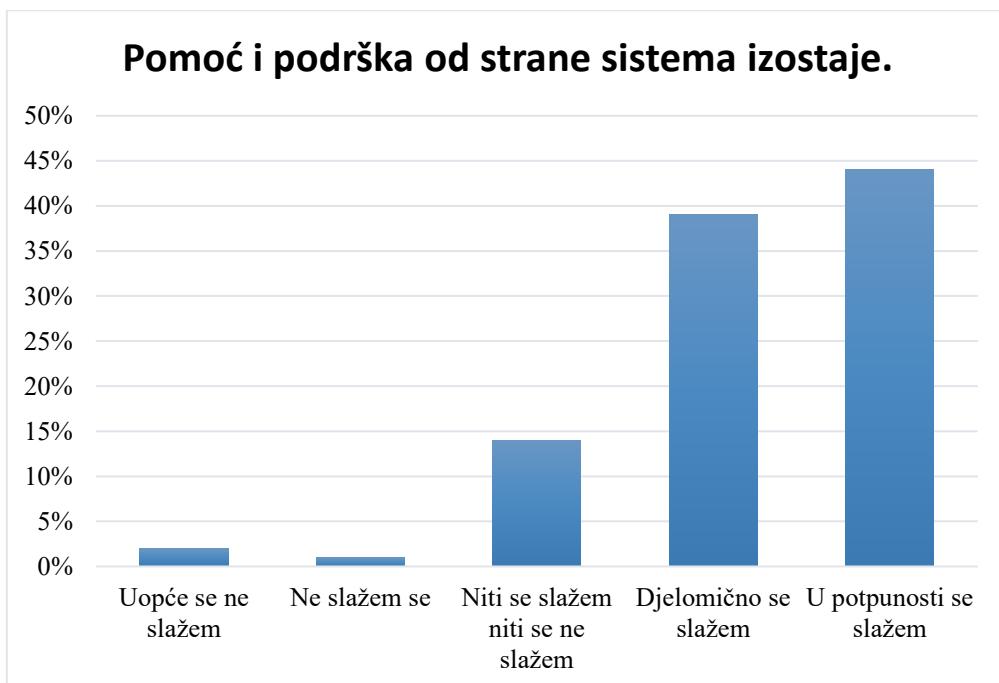
Nedostatak empatije samohrani roditelji vide kao jedan od glavnih faktora koji otežavaju njihove živote. Većina samohranih roditelja je navela da sredina ne može da pruži odgovarajuću podršku i pomoć ukoliko ne suosjeća sa samohranim roditeljima. Važno je spomenuti da se na pitanje suosjećanja odgovori svih deset samohranih roditelja na osnovu sličnosti u ovom istraživanju mogu razvrstati u dvije grupe. Riječ je o grupama samohranih roditelja ovisno o razlozima zbog kojih su stekli taj status – samohrani roditelji koji su taj status stekli razvodom braka i grupa samohranih roditelja koji su status stekli smrću bračnog partnera. Četiri samohrana roditelja čiji je bračni partner umro su naveli kako sredina sredina donekle iskazuje suosjećanje. Svi su rekli kako u razgovoru sa sredinom često osjete žaljenje što im ponekad i zasmeta. „*Moj suprug je preminuo prije tri godine. Ja živim sa jednom djevojčicom ali nisam u stalnom radnom odnosu. Nakon smrti supruga ostala sam bez ikakvih primanja a djevojčica je jako mala zbog čega još uvijek nisam u mogućnosti da pronadem stalno zaposlenje. Uža rodbina i prijatelji su mi nudili materijalnu pomoć nakon njegove smrti smatrajući da mi je potrebna jer sam samohrana majka. Lijep je osjećaj znati da je neko spremjan da pomogne. Pomoć koja mi je ponekad potrebna jeste da me neko sasluša i shvati izazove s kojima se s vremenom na vrijeme susrećem. Međutim, ono što mi se često događa, a posebno nakon smrti mog supruga, jeste žaljenje. Sredina me u velikoj mjeri žali jer nemam bračnog partnera, a to mi smeta. Ono što meni treba jeste podstrek i ohrabrenje a ne žaljenje jer ja nisam za toga.*“ – dio je razgovora sa jednom od ispitanica. Preostali ispitanici su također naveli kako ih sredina većinom žali zbog gubitka supružnika. Prema njihovim navodima, ono što se često događa jeste odbijanje pružanja materijalne pomoći od strane sredine.

Sa druge strane, roditelji koji su razvedeni su dali drugačije odgovore. Naveli su da sredina nema dovoljno sluha za njihove izazove. Samim tim, ni djelić empatije nije prisutan prema njima. „*Razvedena sam već petnaest godina. Imam tri kćerke. Period nakon razvoda braka mi je bio i ostao jako težak. Nemogućnost usklađivanja radne i roditeljske uloge, nedostatak*

sredstava za zadovoljenje osnovnih egzistencijalnih potreba i nezaposlenost su samo neki od izazova s kojima sam se susretala. Međutim, ono s čim se još uvijek susrećem, a koje i danas ima isti intenzitet otkako sam se razvela, jeste osuđivanje sredine u kojoj živim. Većina osoba mene smatra glavnim krivcem za izazove s kojima sam se susretala ali i za one s kojima se još uvijek susrećem. Otkako sam se razvela, na neki način sam dobila etiketu. Osjećam da me društvo ne prihvata. Upućivane su mi različite riječi koje sam ja uglavnom prešutjela. Ono što mi treba jeste samo da me neko sasluša i da me razumije. Saznanje da imam podršku te da mogu tražiti pomoć od sredine u kojoj živim ali i prihvatanje od strane iste bi u velikoj mjeri olakšalo moj život.“ – navela je jedna od šest ispitanica koje ne žive u bračnoj zajednici. Odgovori preostalih pet sudionika u istraživanju je u velikoj mjeri sličan ovome. Navode kako sredina ne suošće s njima zbog čega su magrinalizovane i u velikoj mjeri isključene iz društvenog života.

Na osnovu svega navedenog, može se zaključiti da sredina dovoljno ne suošće sa samohranim roditeljima. Samim tim, samohrani roditelji nerijetko bivaju uskraćeni za pomoć i podršku sredine u kojoj žive. Ipak, pomoć i podršku samohrani roditelji mogu dobiti i od strane sistema. Naredni grafikon se odnosi upravo na tu vrstu pomoći i podrške.

Grafikon br. 12 – pomoć i podrška od strane sistema

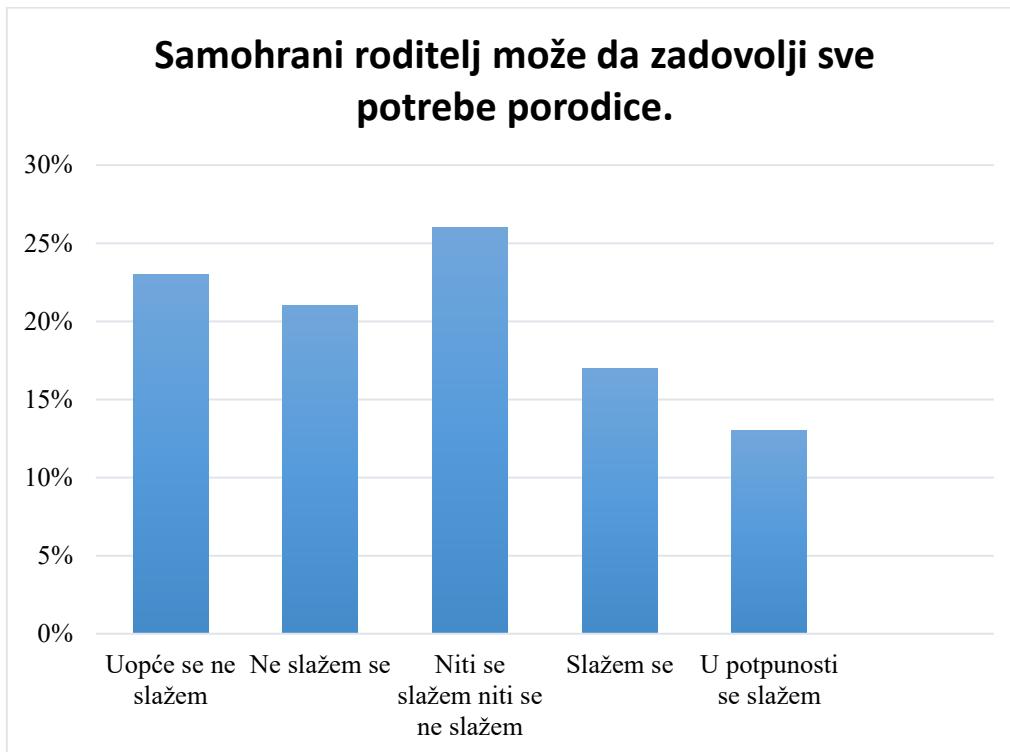
Analizirajući ovaj grafikon, može se uvidjeti da se više od polovine od ukupnog broja ispitanika, njih 83% (44% u potpunosti a 39% djelomično) slaže sa tvrdnjom da izostaje pomoć i podrška od strane sistema. Procentualni broj ispitanika koji se nisu složili sa tvrdnjom niti su ju odbacili iznosi 14%. Da pomoć i podrška od strane sistema izostaje, nije se složilo 3% ispitanika, od čega se djelomično ne slaže 1% a u potpunosti 2%. U razgovoru sa ispitanicima, došlo se do zaključka da, pored toga što pomoć i podrška od strane sistema doista izostaje, stvara i dodatne izazove za samohrane roditelje.

Samohrani roditelj su naveli da im sistem ne pruža niti jedan vid pomoći, zbog čega su prepušteni sami sebi. Kao najveći problem navode taj da nisu podržani zakonima. „*U Zakonima se mi, samohrani roditelji, ne spominjemo uopće. Samim tim, nemamo nikakva prava. Smatram daje potrebno da sistem uradi nešto po tom pitanju, čime bi se i nas životni standard poboljšao. Mi ne možemo da tražimo ispunjenje naših prava jer ona nisu nigdje jasno definisana. Kako onda da očekujemo podršku i pomoć sistema kad smo pred zakonom nevidljivi?*“ – riječi su jedne samohrane majke. Ono što je važno napomenuti jeste da su, svi ispitanici koji su sudjelovali u intervjuu, naveli onaj problem čime se jasno vidi da podrška i pomoć od strane sistema izostaje, te da nikad nisu dobili istu.

Kao dodatni izazov s kojim se samohrani roditelji koji su taj status stekli razvodom braka susreću jeste neplaćanje alimentacije. Od šest razvedenih roditelja, samo jedna majka prima alimentaciju od svog bivšeg supruga. Ostali roditelji su naveli da njihovi supružnici nisu u stalnom radnom odnosu zbog čega ne isplaćuju alimentaciju iako su sudskom predusom obavezni da ju isplaćuju.

Ukoliko se zajedno posmatraju grafikoni broj 11. i 12. , može se uvidjeti da sredina ne suošćeća sa samohranim roditeljima u dovoljnoj mjeri, čime izostaje podrška kako od strane sredine, tako i od strane sistema. S tim u vezi, postavlja se pitanje da li samohrani roditelj može da zadovolji sve potrebe porodice. Jedno od anketnih pitanja se upravo odnosi na taj stav. Stoga, u narednom grafikonu su predstavljanja mišljenja sredine o ovom pitanju.

Grafikon broj 13. - mogućnost zadovoljenja svih potreba

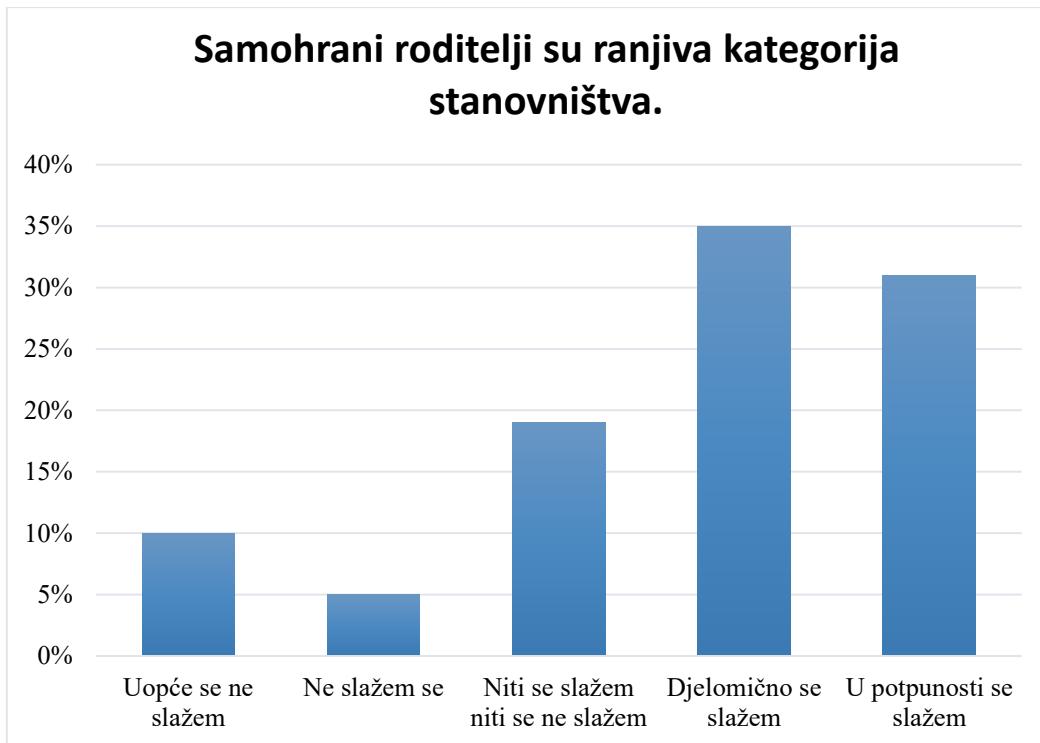

Analizirajući ovaj grafikon, jasno se može uvidjeti da su ispitanici iskazali različita mišljenja kada je u pitanju mogućnost samohranih roditelja da zadovolje sve potrebe porodice. Sa ovom tvrdnjom se slaže 30% ispitanika, od čega je broj onih koji se djelomično slažu 17% dok procenat ispitanika koji se u potpunosti slažu iznosi 13%. Od ukupnog broja ispitanika, njih 26% nisu iskazali svoje mišljenje koje se odnosi na mogućnost zadovoljenja potreba. Visok je procenat osoba koje se nisu složile sa tvrdnjom, a koji iznosi 44% (djelomično se ne slaže 21% a u potpunosti se ne slaže 23%).

Ukoliko se posmatraju prethodni grafikoni a koji se odnose na izazove samohranih roditelja (grafikoni br. 10., 11. i 12.) vidljivo je da samohrani roditelji ipak ne mogu da zadovolje sve potrebe porodice. Najčešće izostaju materijalna sredstava za obezbjeđivanje osnovnih egzistencijalnih potreba porodice. Sa tvrdnjom da ne mogu da zadovolje sve potrebe porodice, složili su se svi ispitani samohrani roditelji. Naveli su da, ma koliko se trudili da sve obezbijede, to nikad nije dovoljno. Nadalje ističu da se nakon riješenog izazova suočе sa drugim a nerijetko sa velikim brojem njih istovremeno.

Imajući u vidu sve navedene izazove s kojima se susreću, postavlja se pitanje da li su samohrani roditelji ranjiva kategorija. Naredni grafikon predstavlja rezultate odgovora ispitanika vezane za ovo pitanje.

Grafikon broj 14. – ranjivost somohranih roditelja

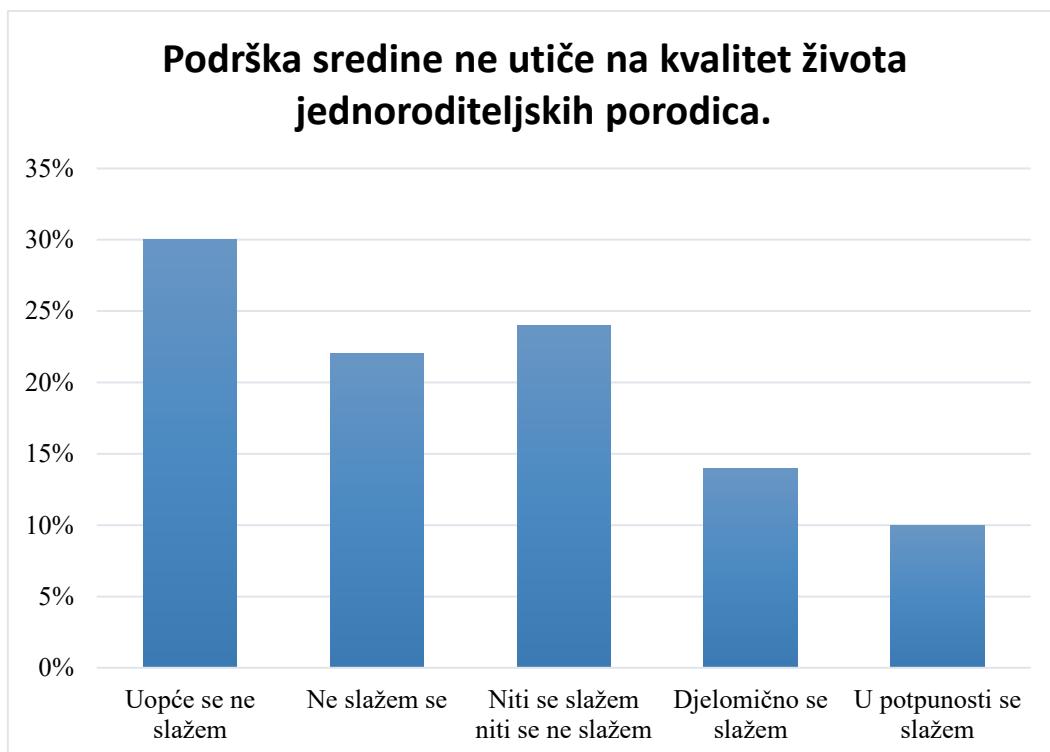
Više od polovine ispitanika smatra da su samohrani roditelji ranjiva kategorija stanovništva. Sa ovom tvrdnjom se djelomično slaže 35% dok se u potpunosti slaže njih 31%. Ukupan broj osoba koje se ne slažu sa istom iznosi 15% od čega se 5% ispitanika djelomično ne slaže a 10% ispitanika se uopće ne slaže. Za ovu tvrdnju 19% od ukupnog broja ispitanika nije iznijelo konkretan stav, dakle, nisu se složili sa tvrdnjom niti su ju odbacili.

Na pitanje upućeno svim samohranim roditeljima „Da li Vi smatrate da su samohrani roditelji ranjiva kategorija stanovništva?“ odgovor je bio isti – da. Svi su uzeli u obzir izazove s kojima se suočavaju te su na osnovu njih zaključili da su ranjivi. Odgovor na ovo pitanje jedne od ispitanica glasi: „*Smaram da su svi samohrani roditelji ranjivi, pa tako i ja. Uzimajući u obzir teške životne okolnosti većine samohranih roditelja ali i izazove s kojima se stalno susrećemo,*

smatram da smo skloni ranjivosti. Na nas utiče baš sve, počevši od nedostatka osnovnih sredstava pa do mišljenja sredine.“

Ovaj odgovor se može posmatrati i kao uvod u naredni grafikon, te se s njim može dovesti u vezu. Spomenuti grafikon se odnosi na podršku sredine u kontekstu kvalitete života jednoroditeljskih porodica.

Grafikon broj 15. – podrška sredine i kvalitet života

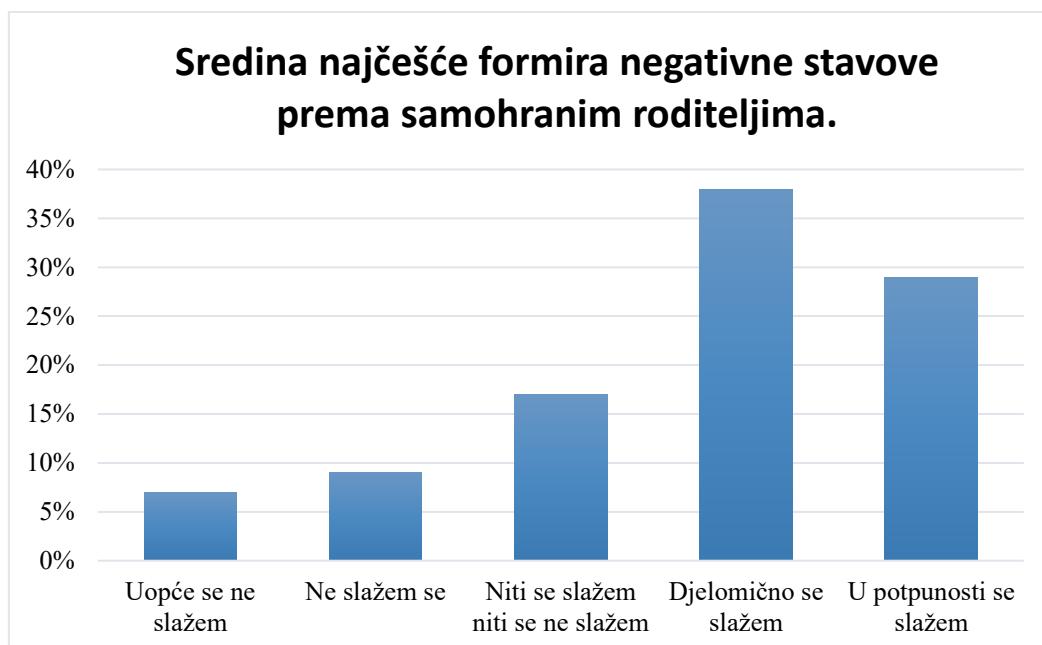
Analizirajući ovaj grafikon, može se doći do zaključka da veliki dio ispitanika smatra da podrška sredine utiče na kvalitetu života samohranih roditelja. Samim tim, polovina ispitanika se ne slaže sa tvrdnjom koja je predstavljena na grafikonu. Od ukupnog broja ispitanika, 22% djelomično a 30% se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom. Visok je procenat ispitanika koji su neopredijeljeni, ne slažu se sa tvrdnjom ali ju i ne odbacuju, a on iznosi 24%. Da podrška sredine ne utiče na kvalitet jednoroditeljskih porodica, slaže se 24% ispitanika, od čega se 10% u potpunosti slaže, dok se djelomično slaže 14% ispitanika.

Sa druge strane, samohranim roditeljima je u intervjuu postavljeno pitanje: „Prema Vašem mišljenju, šta je potrebno da se uradi kako biste Vi bili u boljem položaju/osjećali se bolje i

prihvaćenije u sredini u kojoj živite?”. Odgovori su bili različiti ali je suština u konačnici bila ista. Ti odgovori su obuhvatali više međusobno povezanih aspekata. Samohrani roditelji su navodili kako bi riješeno stambeno pitanje, ekomska situacija, zaposlenje i sl. u velikoj mjeri uticali na poboljšanje kvalitete njihovog života. Nadalje su, kao ključnu kariku, naveli da sredina velikim dijelom utiče na njihove živote. Smatraju kako sredina igra veoma važnu ulogu te da je ona od velike pomoći samohranim roditeljima. To se može uočiti u odgovoru jednog ispitanika koji navodi da je “*sredina član uže porodice. Ukoliko sredina razumije izazove s kojima se ja susrećem i iskaže želju za pružanjem pomoći, meni više ništa ne treba. Time se ja nalazim u boljem položaju, naravno, ali se osjećam i prihvaćenijim. Međutim, danas se svako bavi svojim problemima pa je tako sve manje vremena ali i interesa za susjedstvom*”.

Omo što su kao jedan od izazova naveli samohrani roditelji, posebno roditelji koji su razvedeni, jesu stavovi sredine prema njima. Naveli su da su stavovi jako intenzivni te da su uglavnom osuđujući. Stoga, u narednom grafikonu su predstavljena mišljenja o tome da li su zastupljeni većinom negativni stavovi.

Grafikon broj 16. – stavovi sredine

Posmatrajući ovaj grafikon, jasno se može uvidjeti da je visok procenat ispitanika koji smatraju da su prema samohranim roditeljima najzastupljeniji negativni stavovi.

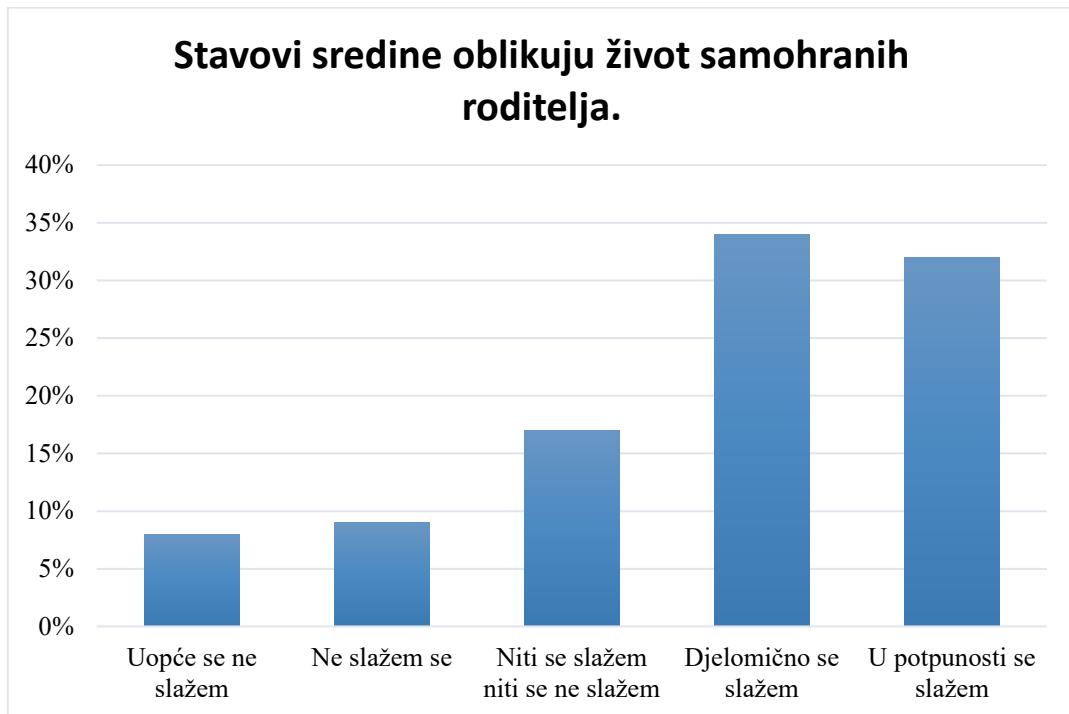
Taj procenat iznosi 67% (38% ispitanika se djelomično a 29% u potpunosti slaže sa tvrdnjom). Da sredina uglavnom ne formira negativne stavove prema samohranim roditeljima, mišljenje je 16% ispitanika, od čega se 9% djelomično ne slaže, dok je 7% u potpunosti odbacilo ovu tvrdnju. Od ukupnog broja ispitanika, neopredijeljeno je bilo njih 17%.

Sa tvrdnjom da sredina formira negativne stavove, složilo se šest od deset samohranih roditelja s kojima je vođen intervju. Odgovori na pitanje: “*Nailazite li u vašem okruženju na negativne stavove i osude jer ste samohrani roditelj? Ukoliko da, kako se oni odražavaju na Vaš psihosocijalni status?*” su se donekle razlikovali. Svi samohrani roditelji koji su taj status stekli razvodom braka su se izjasnili da sredina formira negativne stavove prema njima, smatrajući ih krivcima za izazove s kojima se suočavaju. “*Ja sam svjesna da me sredina osuđuje zbog toga što sam razvedena. Međutim, niko ne zna moje probleme i teškoće. Potrebno mi je razumijevanje a ne da me neko osuđuje. Nerijetko se osjećam usamljeno i depresivno a nemam s kim da podijelim taj problem, niko da mi pruži pomoć. Smatram da sredina formira negativne stavove prema meni, bez da razmisli o položaju u kojem se nalazim. To me udaljava od samog društva ali i u velikoj mjeri otežava moje suočavanje sa izazovima.*” – riječi su jedne od ispitanica. Dakle, iz ovog odgovora se može uvidjeti da sredina osuđuje ovu majku samo zato što je razvedena.

Sa druge strane, samohrani roditelj čija je bračna partnerica preminula je rekao da sredina prema njemu ne formira negativne stavove nego da ga sažalijevaju. Prepostavlja da je sredina svjesna činjenice da je smrt neizbjegljiva te da je to glavni razlog zbog čega negativni stavovi nisu zastupljeni. On, kao i preostali ispitanici prema kojima nisu formirani negativni stavovi, smatra da sredina prema njima ima pozitivnije mišljenje u odnosu na razvedene roditelje.

Na osnovu svega navedenog, može se zaključiti da sredina formira stavove ovisno o uzroku nastanka samohranog roditeljstva. Posljedice stavova mogu imati uticaj na oblikovanje života samohranih roditelja. U narednom grafikonu su predstavljena mišljenja o tome da li se stavovi mogu dovesti u vezu sa oblikovanjem života.

Grafikon br. 17. – uticaj stavova na oblikovanje života

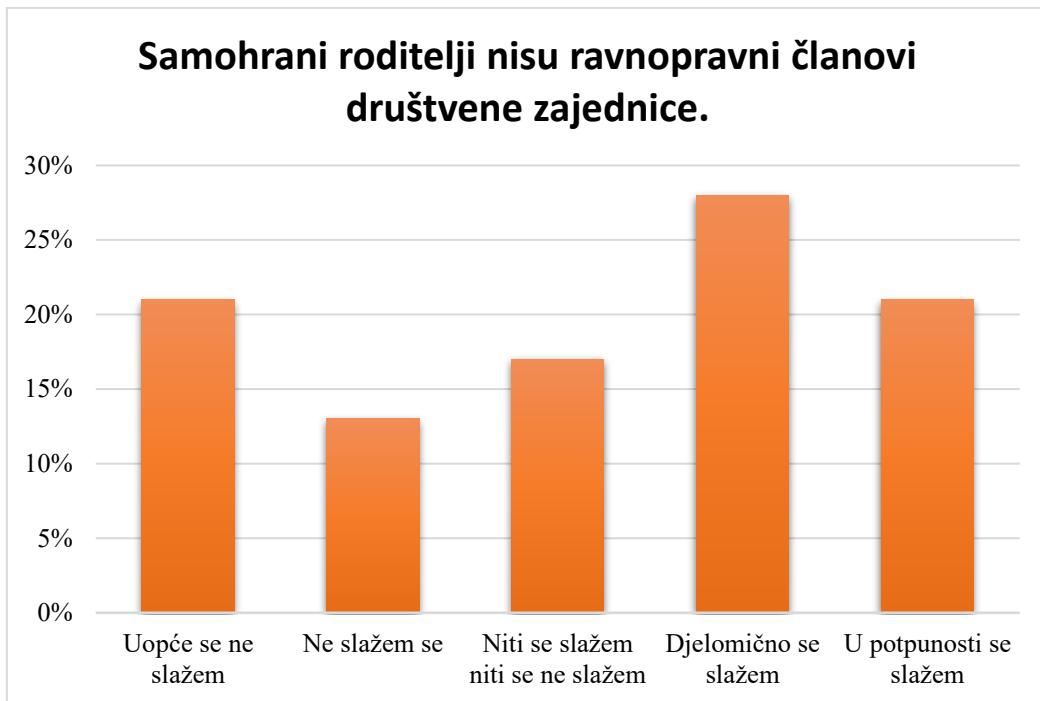

Ovaj grafikon predstavlja uticaj stavova sredine na oblikovanje života samohranih roditelja. Njime je iskazana tvrdnja da stavovi sredine oblikuju život samohranih roditelja, a s njom se slaže više od polovine ispitanika, sveukupno 66%, od čega se 34% djelomično a 32% u potpunosti slaže. Broj ispitanika koji se ne slažu sa tvrdnjom, bilo da je riječ o djelomičnom (9%) ili potpunom (8%) neslaganju, iznosi 17%. Sa ovom tvrdnjom se nije složilo niti ju je odbacilo 17% od ukupnog broja ispitanika. Ukoliko se ovaj i grafikon broj 15 zajedno analiziraju, može se doći do zaključka da podrška i stavovi sredine u velikoj mjeri utiču na kvalitet života samohranih roditelja, s čime su se i samohrani roditelji složili.

Svim samohranim roditeljima koji su pristali da sudu sudionici u ovom istraživanju, postavljeno je pitanje: „*Na koji način i u kojoj mjeri Vam sredina pomaže u suočavanju sa izazovima?*“ Odgovori su bili jako slični. Navodili su pružanje materijalne pomoći, pomoć pri pronašlasku stana, zaposlenja i slično. Nadalje, potrebno im je razumijevanje. „*Uža rodbina koja je u mom susjedstvu mi pomaže kad zatražim pomoć, naravno ako je moguće pružiti istu. Međutim, ponekad mi je potrebno razumijevanje. Obzirom da sam ja razvedena i da sam ja tražila razvod od supruga, sredina me jako puno osuđuje, čime dodatno otežava moju, ionako tešku, životnu situaciju.*“ – riječi su jedne od ispitanica.

Na osnovu primjera, postavlja se pitanje da li su samohrani roditelji ravnopravni članovi društvene zajednice. Narednim grafikonom je dat odgovor na to pitanje.

Grafikon broj 18. – ravnopravnost

Ovaj grafikon predstavlja stavove sredine o pitanju ravnopravosti samohranih roditelja. Posljednja tvrdnja koja je navedena u aknetnom upitniku je glasila: Samohrani roditelji nisu ravnopravni članovi društvene zajednice. Sa ovom tvrdnjom se slaže skoro polovina od ukupnog broja ispitanika, ukupno 49% (28% se djelomično a 21% u potpunosti slaže sa tvrdnjom). Broj ispitanika koji se nisu složili sa tvrdnjom te smatraju da su samohrani roditelji ravnopravni članovi društvene zajednice iznosi 34%. Dakle, ti ispitanici su se izjasnili da se ne slažu sa navedenom tvrdnjom a broj onih koji se djelomično ne slažu iznosi 13%, dok se u potpunosti ne slaže 21%. Od ukupnog broja ispitanika, 17% se nije složilo sa tvrdnjom niti ju je odbacilo.

Sa druge strane, samohrani roditelji su na pitanje: „Da li se osjećate manje vrijednima u odnosu na ostale članove sredine u kojoj živite?” dali približno iste odgovore. Rezultati prikupljeni za potrebe ovog istraživanja su pokazali da se samohrani roditelji u velikoj mjeri osjećaju manje vrijednima. Roditelji su iskazali da na njihov psihosocijalni status utiču, pored mnogobrojnih

izazova, negativni stavovi sredine i osude. To za posljedicu ima nizak nivo samopouzdanja i samopoštovanja roditelja, zbog čega su isti postali introverti. Osjećaju se na društvenoj margini, te zbog toga ne mogu lako da stupaju u komunikaciju sa članovima društvene sredine.

ZAKLJUČAK

Samohrano roditeljstvo postavlja širok spektar zahtjeva za sve članove porodice. Iako su jednoroditeljske porodice nastale kao rezultat ubrzanog načina života i velikog broja porodičnih transformacija, njihova uloga i zadatak su ostali nepromijenjeni. Mnogobrojni su faktori koji utiču na ispunjenje tih zadataka a jedan od njih jeste porodična sredina. Prvenstveno u porodici a zatim i u sredini u kojoj se osoba razvija, treba da ostvaruje svoja prava te da se osjeća sigurno i prihvaćeno. Dakle, sredina ima veoma snažan utjecaj na porodičnu harmoniju i balans. Poznavanje izazova i potreba porodice je osnova za oblikovanje odgovarajuće podrške i pomoći koja je neophodna samohranim roditeljima. Stoga, sredina treba da bude oslonac porodici pri prevazilaženju izazova s kojima se susreće.

Poznata je činjenica da je broj jednoroditeljskih porodica u stalnom porastu. Međutim, sredina koja je obuhvaćena istraživanjem nema dovoljno razumijevanja za samohrane roditelje. Na osnovu rezultata do kojih se došlo ovim istraživanjem, može se uvidjeti da samohrani roditelji nerijetko nailaze na mnogobrojne teškoće, prvenstveno na teškoće u ostvarenju roditeljske uloge. Jedan od vodećih izvora nastanka istih jesu negativni stavovi sredine koji su u velikoj mjeri zastupljeni. Stoga je cilj ovog istraživanja bio dovesti u vezu stavove sredine i izazove s kojima se susreću samohrani roditelji te način na koji stavovi utiču na život samohranih roditelja. U metodološkom dijelu rada su navedene hipoteze pomoći kojih se taj cilj može ostvariti te ih je potrebno dokazati.

Na osnovu rezultata do kojih se došlo pomoći ankete i intervjuja može se jasno uvidjeti da sredina smatra da samohrani roditelji vode jako težak život te da se u kontinuitetu suočavaju sa mnogobrojnim izazovima. Svjesni toga, ipak smatraju da sredina ne pruža dovoljno pomoći i

podrške samohranim roditeljima kako bi izazovi bili uspješno prevaziđeni ili da se barem manje javljaju u slabijem intenzitetu. Analizirajući sve tvrdnje iz Likertove skale za mjerjenje stavova, dolazi se do zaključka da je generalna hipoteza, koja je u metodološkom dijelu ovog rada postavljena, u potpunosti dokazana.

Nadalje, jedna od posebnih hipoteza se odnosi na finansijski doprinos koji je važan pokazatelj stabilnosti porodice, stoga je jako bitno da se na tržištu rada nalaze sve radno sposobne osobe. Međutim, kao jedan od izazova koji se javlja kod većine samohranih roditelja jeste nerazumijevanje poslodavaca, što za posljedicu ima neusklađenost radne i roditeljske uloge. Iz toga proizlazi činjenica da su samohrani roditelji izloženi riziku od nastanka siromaštva. Obzirom da je većina roditelja s kojima je vođen intervj u navela da su nezaposleni samo zbog toga što su samohrani roditelji, može se doći do zaključka da razumijevanje sredine, te poznavanje potreba jednoroditeljskih porodica nije zastupljeno u sredini u kojoj je provedeno istraživanje.

Rezultati istraživanja upućuju na postojanje negativnih stavova prema samohranim roditeljima. Ono što je karakteristično jeste to da sredina formira negativne stavove uglavnom na osnovu razloga zbog kojih su stekli taj status. Samohrani roditelji koji su razvedeni su u većoj mjeri izloženi negativnim kritikama i osudama društva za razliku od roditelja koji su taj status stekli smrću bračnog supružnika. Sredina formira neutemeljene stavove čime samohranim roditeljima otežava život. Ti stavovi u velikoj mjeri utiču na psihosocijalni status roditelja zbog čega se oni osjećaju stigmatiziranim, etiketiranim te se nalaze na društvenoj margini. Obzirom na način na koji negativni stavovi utiču na psihosocijalni status, samohrani roditelji imaju probleme sa samopouzdanjem i stvaraju lošu sliku o sebi. Odgovori koje su roditelji dali tokom vođenja intervjua su uglavnom bili ti da samohrani roditelji za sebe misle da nisu kompetentni roditelji te da nisu u stanju da vode život kao i potpune porodice. Ukoliko se uzmu negativni stavovi sa jedne i slika roditelja o sebi sa druge strane, može se zaključiti da to dovodi do teškoća pri integraciji u društvenu sredinu.

Na osnovu predstavljenih i analiziranih rezultata istraživanja, može se uvidjeti da je neophodno raditi na podizanju svijesti šire društvene sredine o izazovima s kojima se susreću samohrani roditelji. Na taj način bi se u velikoj mjeri promijenio odnos sredine prema samohranim roditeljima, neovisno o uzroku nastanka. Uklanjanje predrasuda, etiketiranja i stigmatizacije bi zasigurno doprinijeli poboljšanju kvalitete života samohranih roditelja. Stoga je jako važno sve

više razgovarati na temu samohranog roditeljstva i upoznavati kako društvenu sredinu, tako i vladajuće strukture.

Formiranje udruženja ili nevladine organizacije koje bi se bavile tematikom jednoroditeljstva bi imalo dvojak uticaj – bilo bi od koristi samohranim roditeljima u vidu umrežavanja, sklapanja prijateljstava ili pružanja podrške i pomoći dok bi sredini bile predstavljene teškoće samohranog roditeljstva. Na koncu, uspješno funkcionisanje samohranih roditelja leži prvenstveno u porodici, u porodičnoj harmoniji kao i odnosima između članova porodice. Nadalje, adekvatna porodična sredina je važno okruženje koje doprinosi zdravom očuvanju porodice i porodičnih vrijednosti. Stoga je jako bitno kreirati pozitivno okruženje čime se postiže obostrano zadovoljstvo, zadovoljstvo porodice ali i porodične sredine.

LITERATURA

1. Konvencija o pravima djeteta, preuzeto sa:
https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013031807224360cro.pdf (datum pristupa 20. 07. 2019.)
2. Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (dostupno na:
<http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2005/zakoni/25bos.pdf>, datum pristupa 20. 07. 2019.)
3. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rada i zaštite porodice sa djecom (preuzeto sa: <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpro=zakon-o-osnovama-socijalne-zastite-zastite-civilnih-zrtava-rata-i-zasite-porodice-sa-djecom-sa-izmjenama-i-dopunama>, datum pristupa 20. 07. 2019.)

Knjige:

- Arambašić, L. (2005.), Gubitak, tugovanje, podrška, Naknada Slap, Zagreb
- Branković, D., Ilić, M. (2003.), Osnovi pedagogije, Comesgrafika, Banja Luka
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006), Psihologija braka i obitelji, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb
- Ćatić, R. (2008.), Psihologija, Svjetlost, Sarajevo
- Dervišbegović M. (1997.), Socijalna pedagogija sa andragogijom, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, Sarajevo
- Dervišbegović, M. (2003.), Socijalni rad- teorija i praksa, Zonex ex Libris, Sarajevo
- Đozić, A., Žiga J. (2013.), Sociologija, Off-set, Tuzla
- Giddens, A. (2007.), Sociologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Kreč, D., Kračfeld R. S., Balaki I. L. (1972.), Pojedinac u društvu: udžbenik socijalne psihologije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije, Beograd
- Kukić, S. (2004.), Sociologija: teorije društvene strukture, Sarajevo Publishing
- Milas, G. (2004.), *Ličnost i društveni stavovi*, Naknada Slap, Zagreb
- Milić, A. (2007.), Sociologija porodice, kritika i izazovi, Čigoja štampa, Beograd
- Mladenović, M. (1977.), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd
- Mladenović, M.(1963.), Porodica i porodični odnosi, Rad, Beograd
- Pašalić-Kreso, A., (2014.) Koordinate obiteljskog odgoja, Filozofski fakultet, Sarajevo
- Pennington D. C. (2008.), Osnove socijalne psihologije, Naknada Slap, Zagreb
- Selimović, H., Selimović Z. (2015.), Opća pedagogija, Edukacijski fakultet Univerziteta u Travniku
- Šadić, S. (2014), Ljudska prava i socijalni rad, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
- Trebješanin, Ž., Lalović, Z. (2011.), *Pojedinac u grupi*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica

Članci:

- Brkić, M., Jovović, I. (2016.) Moja jednoroditeljska obitelj, Roda, Zagreb
- Bujišić, G. (2005.), *Dijete i kriza, priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb
- Čaušević, M. (2016.), *Statusni problemi i poteškoće jednoroditeljske porodice u Bosni i Hercegovini*, Novi učitelj, Sarajevo
- First-Dilić, R. (1974.), *Socijalizacija u obitelji i slobodno vrijeme; Pristup proučavanju socijalizacije u obitelji*, Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Fišer, S., Radat, K., Oresta, J., Marković, N. (2007.), *Za i o jednoroditeljskim obiteljima*, Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET, Zagreb
- Grozdanić, S. (2000.), *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihovog nastanka*, Ljetopis socijalnog rada
- Halmi, A. (1997.), *Marginalizacija samohranih roditelja – strategije protiv isključenja*, Studijski centar socijalnog rada, Pravni Fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. (2009.), *Stavovi prema samohranom roditeljstvu*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., (2005.) *Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima*, Revija za socijalnu politiku

Internet izvori:

1. Al Jazeera Balkans, „*BiH: samohrana majka samo ako partner nije živ*“, dostupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/bih-samohrana-majka-samo-ako-partner-nije-ziv> (datum pristupa 14. 07. 2019.)
2. Ekvilibrij, „*Problematika jednoroditeljskih obitelji u suvremenom društvu*“, dostupno na <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/problematika-jednoroditeljskih-obitelji-u-suvremenom-drustvu.html> (datum pristupa 17.07.2019.)
3. Index HR, „*Priča o pravoj stigmi koja prati sve samohrane majke*“, dostupno na <https://www.index.hr/mame/clanak/prica-o-pravoj-stigmi-koja-prati-sve-samohrane-majke/899377.aspx> (datum pristupa 09.08.2019.)

4. Kantonalna Javna Ustanova Porodično savjetovalište, Sarajevo, „*Psihosocijalne potrebe jednoroditeljskih porodica*“, dostupno na <http://porodicno.ba/wp-content/uploads/2015/12/JEDNOroditeljska-PORODICA.pdf> (datum pristupa 30.07.2019.)
5. Radio Sarajevo, „*Standard samohranih roditelja u BiH je ponižavajući i poražavajući*“, dostupno na <https://www.radiosarajevo.ba/metromahala/teme/standarad-samohranih-roditelja-u-bih-je-ponizavajuci-i-porazavajuci/264655> (datum pristupa 15. 07. 2018.)
6. SOS Dječija sela BiH: „*Položaj djece u Bosni i Hercegovini: analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijeti gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece*“, dostupno na: <https://www.sos-ds.ba/wp-content/uploads/2018/10/Polozaj-djece-u-BiH.pdf> (datum pristupa: 19. 04. 2019.)
7. Zalagačke platforme žena u BiH, „*Pravo na roditeljstvo i roditeljska prava žena u Bosni i Hercegovini*“, dostupno na <http://www.fondacijacure.org/files/zalagackeplatforme/Pravo%20na%20roditeljstvo%20i%20roditeljska%20prava%20%C5%BEena%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf> (datum pristupa 14. 07. 2019.)
8. Zenit, „*Težak položaj samohranih roditelja u Bosni i Hercegovini*“, dostupno na <https://www.zenit.ba/tezak-polozaj-samohranih-roditelja-u-bosni-i-hercegovini/> (datum pristupa 13. 08. 2019.)
9. Ženska mreža BiH, „*Alimentacioni fond i pravo na izdržavaje jednoroditeljskih porodica u BiH*“, dostupno na <https://zenskamreza.ba/alimentacioni-fond-i-pravo-na-izdrzavanje-jednoroditeljskih-porodica-u-bih-inicijative-bez-politicke-podrske-i-krsenje-ljudskih-prava/> (datum pristupa 09. 08. 2019.)

PRILOZI

Prilog broj 1. – anketni upitnik

ANKETNI UPITNIK

Namjenjen ispitivanju stavova sredine o samohranim roditeljima

Poštovani,

Pred Vama se nalazi anketni upitnik koji se provodi u svrhu izrade magistarskog rada pod naslovom “Stavovi sredine i izazovi samohranih roditelja” a koja je odobrena na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Molim Vas da odvojite malo vremena i iskreno odgovorite na pitanja. Ne postoje tačni i netačni odgovori. Vaš stav iskazuјete odabirom jednog od ponuđenih odgovora. Učešće u istraživanju je dobrovoljno, a prikupljeni podaci su anonimni i koristiti će se isključivo u svrhu izrade magistarskog rada.

Unaprijed hvala na izdvojenom vremenu i učešću u istraživanju.

I Socio-demografske karakteristike

Spol:

- Muški
- Ženski

Dob:

- 18 – 24
- 25 – 34
- 35 – 44
- 45 i više

Nivo obrazovanja:

- a) Završena osnovna škola
- b) Završena srednja škola
- c) Završena viša škola
- d) Završen fakultet
- e) Završen magisterij

II Mjerenje stavova

Molim Vas da, pored tvrdnje, zaokružite broj kojim izražavate Vaš stav:

- 1 – uopće se ne slažem
- 2 – djelomično se ne slažem
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – djelomično se slažem
- 5 – u potpunosti se slažem

Samohrani roditelji nemaju adekvatnu pomoć sredine.	1	2	3	4	5
Samohrani roditelji žive u lošim životnim uslovima.	1	2	3	4	5
Samohrani roditelji se svakodnevno suočavaju sa mnogobrojnim izazovima.	1	2	3	4	5
Upoznat/a sa izazovima s kojima se samohrani roditelj susreće.	1	2	3	4	5
Suosjećam sa samohranim roditeljima.	1	2	3	4	5
Samohrani roditelj može da zadovolji sve potrebe porodice.	1	2	3	4	5
Samohrani roditelji su ranjiva kategorija stanovništva.	1	2	3	4	5
Pomoć i podrška samohranim roditeljima od strane sistema izostaje.	1	2	3	4	5
Podrška sredine ne utiče na kvalitet života jednoroditeljskih porodica.	1	2	3	4	5
Stavovi sredine oblikuju život jednoroditeljskih porodica.	1	2	3	4	5
Sredina najčešće formira negativne stavove prema samohranim roditeljima.	1	2	3	4	5
Materijalna pomoć društva je potrebna samohranim roditeljima.	1	2	3	4	5
Samohrani roditelji ne mogu imati zaposlenje sa punim radnim vremenom zbog neusklađenosti radne i roditeljske uloge.	1	2	3	4	5
Samohrani roditelji nisu ravnopravni članovi društvene zajednice.	1	2	3	4	5

Prilog broj 2. – intervju

Možete li, molim Vas da navedete uzrok samohranog roditeljstva?	
Koliko ste zadovoljni Vašim životom?	
Kakav je općenito odnos sredine prema Vama?	
Koji su izazovi i teškoće s kojima se najčešće susrećete?	
Smatrate li da sredina nije dovoljno upoznata sa izazovima s kojima se Vi svakodnevno suočavate?	
Da li Vam je prijeko potrebna pomoć i podrška sredine pri prevazilaženju izazova?	
Na koji način i u kojoj mjeri Vam sredina pomaže u suočavanju sa izazovima?	
Nailazite li u vašem okruženju na negativne stavove i osude jer ste samohrani roditelj? Ukoliko da, kako se oni odražavaju na Vaš psihosocijalni status?	
Da li se osjećate manje vrijednjima u odnosu na ostale članove sredine u kojoj živite?	
Prema Vašem mišljenju, šta je potrebno da se uradi kako biste Vi bili u boljem položaju/osjećali se bolje i prihvaćenije u sredini u kojoj živite?	

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu. Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju. Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum _____

Potpis _____